

Мариа Бузаши Марганић

ПРИРУЧНИК

за учитеље

уз уџбеник Ликовне културе *Шарени ликовни ђуџокази*

за трећи разред основне школе

eduka

Мариа Бузаша Марјанић

ПРИРУЧНИК ЗА УЧИТЕЉЕ
УЗ УЏБЕНИК ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ *ШАРЕНИ ЛИКОВНИ ПУТОКАЗИ*
ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Проф. др Бошко Влаховић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Доц. др Наташа Филиповић

ЛЕКТОР И КОРЕКТОР
Биљана Никић

ИЗДАВАЧ
Едука д.о.о. Београд
Ул. Змаја од Ноћаја бр. 10/1
Тел./факс: 011 3287 277, 3289 443, 2629 903
Сајт: www.eduka.rs • имејл: eduka@eduka.rs

ЗА ИЗДАВАЧА
Наташа Филиповић, директор

САДРЖАЈ

1. Увод	5
2. Наставни план и програм Ликовне културе за 3. разред основне школе	6
3. Индивидуализација у раду са децом са сметњама у напредовању у редовној школи	11
Поремећаји аутистичког спектра	11
Блаже сметње у менталном развоју	16
Хиперкинетички синдром (хиперактивност)	19
Коришћена литература	23
4. Планирање циљева, задатака и активности	24
Логичко и критичко мишљење	26
Технике подстицања мишљења у наставном процесу	27
Питања, задаци, налози	28
Оцењивање и извештавање	29
5. Годишњи план рада	31
6. Годишњи план (распоред) наставног градива	33
7. Писане дневне припреме по наставним јединицама	55
8. Прилози	129
9. Литература	139

1. УВОД

Приручник из предмета Ликовна култура за трећи разред конципиран је тако да наставнику пружи могућност јаснијег разумевања концепције постојећег уџбеника, као и да подстакне идеје за осмишљавање и реализацију наставе овог предмета.

Такође, у приручнику се налазе и сегменти који обухватају подсетнике и конкретне примере из методике наставе, успешна решења реализације програмских садржаја и примере добре праксе, најчешће потешкоће у организацији и реализацији наставе, као и предлог писаних припрема за сваку наставну јединицу. Наставник ће предложене нацрте писаних припрема схватити само као један од начина осмишљавања и реализације часа, прилагодиће их условима свог рада и потребама конкретног одељења које води, односно могућностима и интересовањима својих ученика. На крају сваке припреме дат је и предлог листе за самоевалуацију рада наставника за реализовани час. Ова листа може послужити наставнику као смерница за анализу процеса и ефеката сопственог рада на часу, као и планирање и унапређивање будућих наставних активности.

Надамо се да ће наставник коришћењем овог приручника моћи ефикасније и квалитетније да планира, реализује и вреднује свој наставни рад и напредовање ученика.

2. НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ

ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ ЗА 3. РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- настава ликовне културе има задатак да развија способност ученика за опажање облика, величина, светлина, боја, положаја облика у природи;
- да развија памћење, повезивање опажених информација, што чини основу за увођење у визуелно мишљење;
- стварање услова за разумевање природних законитости и друштвених појава;
- стварати услове да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања;
- развијање способности за препознавање традиционалне, модерне, савремене уметности;
- развијати ученикове потенцијале у области ликовности и визуелности, те му помагати у самосталном изражавању коришћењем примерених техника и средстава;
- развијати љубав према вредностима израженим у делима свих облика уметности;
- да ствара интересовање и потребу за посећивање изложби, галерија, музеја и чување културних добара;
- да осетљивост за ликовне и визуелне вредности коју стичу у настави ученици примењују у раду и животу;
- развијати сензибилитет за лепо писање;
- развијати моторичке способности ученика.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Оперативни задаци

- ликовно изражавање ученика у функцији развијања мишљења и визуелног ликовног естетског сензибилитета за медијуме, уз коришћење разних материјала за компоновање, покрет у композицији, орнаментику, простор, одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору, плакат и ликовне поруке као могућност споразумевања;
- увођење ученика у различите могућности комуникација;
- стварање услова за развијање свести о потреби чувања човекове природне и културне околине, те активног учествовања у квалитетном естетском и просторном уређењу животне околине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

КОРИШЋЕЊЕ РАЗНИХ МАТЕРИЈАЛА ЗА КОМПОНОВАЊЕ (медијуми и проширени медијуми)

Дорада и преобликовање започетих облика.

Појмови: медијуми – проширени медијуми.

КОМПОЗИЦИЈА И ПОКРЕТ У КОМПОЗИЦИЈИ

Композиција линија, композиција боја, композиција облика, композиција светлина и сенки, композиција разних материјала у складу са проширеним медијумима.

Појмови: композиција.

ОРНАМЕНТИКА

Линеарна орнаментика, површинска орнаментика, тродимензионална орнаментика.

Појмови: орнамент.

ПРОСТОР (ПОВЕЗИВАЊЕ РАЗНИХ ОБЛИКА У ЦЕЛИНУ)

Аутоматски начин цртања, субјективно осећање простора, илузија простора, линије, површине, облици и боје у простору, шаливи простор...

Појмови: простор, илузија простора...

ОДАБИРАЊЕ СЛУЧАЈНО ДОБИЈЕНИХ ЛИКОВНИХ ОДНОСА ПО ЛИЧНОМ ИЗБОРУ УЧЕНИКА

Слика случај (извођење емотивно-афективних садржаја према узрасту ученика).

Појмови: машта.

ПЛАКАТ, БИЛБОРД, РЕКЛАМА

Визуелне информације, поруке, препоруке...

Појмови: визуелна порука.

ЛИКОВНЕ ПОРУКЕ КАО МОГУЋНОСТ СПОРАЗУМЕВАЊА

Препознавање карактеристика инсеката, животиња, професија код људи...

Појмови: визуелно споразумевање.

ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ; ДЕЛА САВРЕМЕНИХ МЕДИЈУМА

Избор дела и споменика културе у складу са захтевима целина програма и узрастним могућностима ученика.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм ликовне културе даје сваком наставнику слободу, могућности да испољи креативност, да проналази одговарајуће облике, методе и средства за реализацију. Упутство ће му помоћи у процесу стварања сопствених идеја, никако, дакле, шаблона, односно очекује се да и сам наставник буде креативан у свом раду. То значи да је потребно да за сваки задатак и сам наставник начини визуелну припрему (ликовни рад) како би уочио карактер задатка и начине рада у реализацији таквог задатка, што ће бити нека врста опомене или самоконтроле у процесу постављања захтева упућеног ученицима. Најважније је извршити идентификацију садржаја, полазећи од опажања околине (природе и вештачког човековог окружења – објекти које је човек начинио). Најбоље је учење од природе, посматрање, опажање и уочавање непоновљивости природе, из чега ће произаћи и потреба за очувањем природе, а потом симболичан израз карактеристичних елемената који ће означити и природу ученика. То ће бити прилика да се одреди појам у садржају два до три потпојма и неколико информација, што ће имати образовно значење. Треба водити рачуна да захтев буде сведен и прилагођен узрастним могућностима ученика (његовим психофизичким карактеристикама), чиме ће бити задовољен елементарни захтев да за предвиђено време од једног, до два часа, ученик заврши свој рад. Непримерено је да ученик завршава своје радове код куће, да би га потом наставник накнадно оценио. Ученик треба да зна какав му је задатак постављен, сам треба да проналази решења задатка, по логици непосредног естетског доживљаја. Поред визуелне припреме наставник треба да има и писмену припрему, која се ослања на глобално и оперативно планирање за сваку годину посебно и за сваки час понаособ. Наставник треба да приђе решавању задатка самостално. Уколико се деси да тренутно нема неку своју идеју, ова кратка образложења целина програма треба да му послуже као мотивација за проналажење својих идеја. Није препоручљиво да наставник нуди теме ученицима. Наставник треба да води разговор са ученицима како би сваки ученик пре почетка рада дошао до своје идеје, а на основу понуђеног ликовног садржаја.

Приликом планирања треба водити рачуна да се предвиди око 60% обраде новог градива према 40% вежбања. Под појмом обраде новог градива подразумева се први рад предвиђеног садржаја у некој од предвиђених техника и коришћења материјала. Вежбањем су предвиђени исти садржаји (али реализовани у другим техникама и другим материјалима у односу на први рад). Сваки наставник би требало да сачини по тим принципима годишњи план рада, из кога ће касније сачинити оперативне планове рада за сваки месец посебно. У процесу израде годишњих и оперативних планова рада, наставник треба да води рачуна о идентификацији садржаја, а најбоље би било када би и сам нацртао, насликао и извајао неки рад од предвиђених наставних јединица – садржаја програма, како би му биле јасне

представе колико је времена потребно за израду једног таквог рада. Исто је тако битно да утврди ниво захтева за ученике, јер уколико наставник није у могућности да реализује такав задатак, непримерено је да тако нешто тражи и од ученика. У процесу мотивисања ученика за рад, наставник ће водити разговор о предвиђеним садржајима (ликовни садржаји), чиме ће створити услове, а ослањајући се на знања ученика стечена у другим областима, да сваки ученик пронађе своју тему за рад. Наставник никад не треба да каже коју ће тему ученици цртати, сликати или вајати! Ученик сам треба да дође до своје теме, то наглашавамо према планираном садржају, како се не би десило да на сваком часу наставник каже „данас ћете цртати или сликати слободну тему”. Ученик треба да изврши избор теме на основу добро вођеног разговора о опажању природе и човекових творевина које чине његово окружење. Добро би било када се ученици не би држали стандардизованих блокова за цртање. Добро би било када би могли и сами да изврше избор облика и боје папира или неке друге подлоге за цртање и сликање. То су најчешће врло јефтине папири, као што је натрон папир, пакпапир, чак и новинска хартија може да послужи као подлога за сликање. Треба врло често мењати формат папира, или подлоге на којој се нешто ради, да ли је то подлога за колаж, деколаж или асамблаж. Такве подлоге могу и да се препарирају разблаженим брашном и водом, или разблаженим лепком за дрво, или можда неким другим материјалом са неким другим везивом, што може и сам наставник да учини. На тај начин ће почети нека врста истраживачког рада у овој области. То ће уједно бити прилика да наставник уочава да ли су неки ученици ушли у манир користећи одређени материјал за рад. Ако се то деси код неких ученика, а дешава се да постају „вешти”, треба му понудити да ради са другим материјалом, који ће му пружити „отпор”, а он ће се трудити да реши проблем те ће самим тим бити доведен у ситуацију да улажући „напор” буде и креативан.

За наставника би било повољно да сваке године сачињава нови годишњи и оперативне планове рада, чиме ће доказати и своју креативност у стварању услова за ученичку креативност, јер сваке године сачињава планове на основу прошлогодишњег искуства, што ће његову праксу континуирано унапређивати.

Препоруке за остваривање програма у трећем разреду

Коришћење разних материјала за компоновање. Када се говори о доради нечег започетог, увек се поставља питање ко га је започео, зашто је нешто започето и на који начин је нешто започето као линија, као површина, као облик. Ослонце можемо пронаћи и у психологији, полазећи од Роршахових мрља, у којим свако од нас може, зависно од свог тренутног афективног стања, а у складу са личним искуством, уобразиљом и маштом, да препозна неки облик. Често се дешава да су такви облици недоречени и да их само ми као појединци препознајемо као такве, па себи можемо да дајемо право да их доградимо у смислу комуникације са својим социокултурним миљеом. То може да има карактер комуникације, али у сваком случају препознајемо афективни исказ сваког појединца који нам саопштава ту врсту поруке. У процесу учења треба водити рачуна да се доградња уради увек у неком другом материјалу, како би посматрач имао увид у стварање личних кодова. Овакви задаци могу да се решавају у већ традиционалним техникама, које у складу са конвенцијама зовемо медијумима, али исто тако можемо да примењујемо и друге савремене материјале па ћемо то назвати проширеним медијумима. У процесу стварања услова од стране водитеља наставног процеса, постоји слобода започињања неког облика у техникама које се често примењују у школи а које су доступне ученицима, њиховим родитељима и наставницима.

Композиција и покрет у композицији. Полазећи од објашњавања основног појма композиције, улазимо и у потпојам покрет у композицији, што на том узрасту собом носи и читав низ сложенијих питања, која су започета у другом разреду, а везана су за кретање облика у простору. Када се узме у обзир физичко кретање у непосредном окружењу, пре свега мислимо на природу, кретање лишћа на дрвећу, грана, али исто тако и кретање људи у простору, са свим средствима које људи користе за кретање, ученике уводимо у процесе опажања кретања, самим тим и разумевања условљености кретања и да то све може да чини неку композицију по личном избору. Треба дати ученицима прилику да начине тај избор.

Дакле, све може да буде композиција. Уколико бисмо применили неке технике, на пример, Дирерово прозорче, а и сами смо у прилици да посведочимо искуствено да прозорско окно, као оквир, одређује сегменте посматране природе као ликовни приказ, насловићемо то као композиција. Уједно, биће то прилика да упознајемо ученике у оној сфери када имамо право да их научимо да постоје различити материјали за цртање, сликање, вајање, али и проширене медијуме. Када смо поменули цртање и цртачке технике, корисно је научити децу да постоје разни цртачки материјали и да су најбољи оловке са меким графитним улошком, са ознаком Б, природни угљен, али исто тако суви и воштани пастел. Пастел може да буде и у сфери сликарских техника, зависно од начина коришћења материјала. У школи се најчешће користи темпера као сликарска техника, али се ради и акварел. Неће сметати, међутим, ако говорећи о неком уметничком делу, кажемо ученицима и нешто о карактеристикама уљаног сликарства или неког другог начина сликања. Говорећи о техникама, сматра се да децу треба да научимо техникама сликања, цртања и вајања, а да начине коришћења техника оставимо сваком ученику као избор. Од вајарских материјала у школама користи се глина, врло често и пластелин. Глина се сматра најпримеренијим материјалом и ученике треба научити својствима глине и начинима припремања глине за сачињавање тродимензионалних облика. Када се говори о проширеним медијумима који се могу урадити у виду колажа, деколажа, асамблажа и кроз процесе перформанса, ученици могу да схвате да заправо све што има карактер отпадних материјала, променом значења тих материјала, улази у сферу стваралаштва. Да би рад био успешан, у процесу мотивисања ученика не треба запоставити повезивање њихових знања и искустава из других области.

Орнаментика. Објашњавање појма орнамент може почети разговором да би га ученици препознали у непосредном окружењу. Уколико то не успе, може се показати нека репродукција везана за уметничко и етнографско наслеђе из непосредног социокултурног миљеа. Из тога ће произаћи и увиђање да су људи имали потребу, од праисторије до данас, да попуњавају и украшавају, условно говорећи, неке празне просторе, који су у коначном исходу означени као орнамент. Остаје питање како ће ученици сами сачинити свој орнамент. Неповољно је да прецртавају орнаменте, али могу сами изградити неку орнаменталну форму, коју ће постављати у односу на равну, према неком само њима познатом ритму. Не треба пропустити прилику да се ритам појављује и у виду розете, и у виду фриза. Орнаменталне форме могу да се раде у свим техникама.

Простор, повезивање разних облика у целину. У овој целини се у великој мери можемо ослонити на емотивно-афективне садржаје, мада не треба запоставити садржаје који нам се нуде путем техничке слике (илузија простора – телевизијски и компјутерски монитор, видео-бим и сл.). У савременом окружењу техничка слика је не само присутна него и агресивна, а илузија простора која се нуди врло често после дужег гледања у монитор може и штетно да утиче на ментални развој ученика. Стога је више него неопходно скретати пажњу ученицима на време које проводе испред екрана, уз критички осврт на све визуелне информације које се нуде путем техничке слике. Због тога је од изузетног значаја да стање ученикове афективности буде забележено и предвиђеним ликовним техникама, као питање мере суштинске вредности и стварања услова за виши ниво креативности. Препорука је да се начини рада уметника модерне уметности користе као ослоњци за акционо стварање.

Одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору ученика. У овој целини се и дубље и шире могу развијати емотивно-афективни садржаји из претходне програмске целине. У свим ликовним техникама могу се стварати шире ликовне целине, које наизглед немају неког посебног значаја, поготово не миметичких садржаја, да би се сваки ученик определио за неки детаљ који ће изместити из целине (сечењем, цепањем), да би се тако, у складу са његовим критеријумима, извршио избор неког новог ликовног рада. Сам чин одабирања може да има карактер стварања.

Плакаћ, билборд, реклама. Наше шире окружење испуњено је информацијама које се упућују путем плаката, у последње време билбордима, а посебно рекламама које не заобилазе ни децу, иако су упућене одраслима. Такве рекламе су и визуелне комуникације врло агресивне, па се поставља питање и критичког односа према њима, јер су засноване на профиту и маркетингу појединих фирми које су заинтересоване за комуникацију са

потрошачима. За ученике је врло сложено такво иконичко тумачење билборда, али исто тако је сложена уопштена комуникација путем плаката. Из свих тих разлога, ученици треба да дођу до једног нивоа информација образовног карактера, али не сме да се пропусти прилика да они и сами покушају комуникацију путем ликовних решења у виду плаката. Таква решења, после једне озбиљне припреме у дијалогу са ученицима, могу да буду остварена у свим предвиђеним ликовним техникама, а у складу са узрасним могућностима ученика.

Ликовне поруке као могућности сјоразумевања. Из претходних целина програма произилази захтев за развијање визуелног комуницирања у смислу стварања кодова, али и развијање критеријума у декодирању понуђених визуелних порука. Повезујући знања из разних области, може да се разговара са ученицима о препознавању карактеристика инсеката, животиња, као и професија људи у одговарајућем социокултурном миљеу. Ученици сами, на примеру, могу да кажу да су и, мимо школе, научили како могу препознати поштара, лекара, милиционера или можда неко друго лице зависно од униформе коју носи, или предмета којим се баве. Зато ће бити значајно да у некој од расположивих ликовних техника, симболично изразе професију или карактеристику неке животиње, односно инсекта, да би на основу тих карактеристика сви они који гледају одређени цртеж или слику, могли препознати поруку коју им шаље неки појединац.

Ликовна дела и сјоменици културе као и дела савремених медијума. Уз сваку од целина програма, у свим разредима основне школе, потребно је показати неко од уметничких дела или споменика културе. Важно је нагласити да не морају увек да буду уметничка дела, него и предмети етнокултуре која се односе на средину у којој ученици живе. Повезивањем са искуствима из других области, а са идејом да се гради искуство на искуство, сматра се да ће и ова област допринети укупном ваљаном развоју ученикове личности.

3. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА У РАДУ СА ДЕЦОМ СА СМЕТЊАМА У НАПРЕДОВАЊУ У РЕДОВНОЈ ШКОЛИ¹

ПОРЕМЕЋАЈИ АУТИСТИЧКОГ СПЕКТРА

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Аутизам је развојни поремећај који се испољава до треће године живота. Тежина клиничке слике варира од најтежих манифестација аутизма до сасвим дискретних форми аутистичког понашања. Зато и говоримо о поремећајима аутистичког спектра.

Ма колико се међусобно разликовали, сви поремећаји аутистичког спектра имају неке заједничке карактеристике: поремећај социјалних интеракција, поремећај комуникације и стереотипије у понашању.

ПОРЕМЕЋАЈ СОЦИЈАЛНИХ ИНТЕРАКЦИЈА

Деца са аутизмом често немају потребу да остваре контакт са другим особама или се, пак, социјални контакт остварује само да би се задовољиле властите потребе. Дете које је повређено, уплашено или тужно, неће тражити утеху од друге особе, нити ће покушати да са другом особом подели своје задовољство. С друге стране, деца са аутизмом углавном не препознају емоције других људи. Контакт погледом је обично површан и краткотрајан, пре свега због тога што дете са аутизмом не уме да прочита емоцију са лица друге особе. Многа правила социјалног живота, почев од оних најлакших, па све до најкомплекснијих, особе типичног развоја усвајају спонтано, без икакве формалне обуке. За децу са аутизмом, неписана правила социјалног функционисања представљају велику загонетку која се може само делимично решити упорним и систематским радом.

ПОРЕМЕЋАЈ КОМУНИКАЦИЈЕ

Нека деца са аутизмом уопште не говоре. Код ове деце не јавља се ни гест као спонтани покушај да се надомести недостатак вербалне комуникације. У многим случајевима, развија се говор који нема комуникативну функцију. Често се у говору запажају: бизарна модулација гласа, ехолалија (понављање туђих речи), неологизми (измишљене речи), идиосинкразије (говор специфичан само за ту особу), неправилна употреба личних заменица (о себи говоре у трећем, а често и у другом лицу)... Изразити су поремећаји прагматике, чак и код деце са високофункционалним аутизмом, која имају развијену вербалну комуникацију. Они се испољавају на различите начине: дете не уме да одреди адекватну удаљеност од саговорника; да прилагоди интензитет и модулацију гласа социјалним захтевима; да препозна када би требало да ћути а када да говори; да одреди колико би дуго требало да говори о одређеној теми; да препозна комуникационе намере саговорника итд. Деца са аутизмом, осим у ретким случајевима, не разумеју идиоме, фразе и сарказам у говору. Њихово разумевање говора је буквално.

СТЕРЕОТИПИЈЕ У ПОНАШАЊУ

Деца са аутизмом често су заокупљена бојом, мирисом, текстуром, вибрацијом и другим карактеристикама предмета који су небитни за њихово функционисање. Понекад имају ритуале који могу бити везани за било који аспект живота: исхрану, облачење, успављивање... Углавном имају отпор према променама. Многа деца са аутизмом имају стереотипне покрете телом или деловима тела (лепршање рукама, клађење, љуљање, увртање прстију, ход на врховима прстију итд.). Деца са високофункционалним аутизмом могу имати

¹ Из приручника за наставнике *Индивидуализација у раду са децом са сметњама у напредовању у редовној школи* проф. др Ненада Глумбића и Љиљане Вдовић, Едука, Београд, 2012.

уска, ограничена и необична интересовања. Тако се дешава да ученик нижих разреда основне школе одлично познаје возове, пилоне или неке врсте животиња, а да при томе има отпор према већини наставних садржаја који се обрађују у школи.

ОСТАЛИ ПОРЕМЕЋАЈИ

Осим наведених, ученици са аутизмом могу имати и бројне друге поремећаје који на различите начине утичу на њихово образовање.

Поремећаје аутистичког спектра карактерише учестала појава сензорних абнормалности. Оне се најчешће испољавају: у облику сензорне преосетљивости, када обични звуци и додир изазивају бол и друге непријатне сензације; у виду снижене осетљивости појединих чула; у виду немогућности да се јасно идентификује извор звука и да се занемари позадинска бука; у облику снижене толеранције на дуготрајно излагање сензорним стимулусима итд.

Аутизам се може комбиновати са било којим нивоом интелектуалног функционисања, од најтежих форми интелектуалне ометености до просечних или чак натпросечних интелектуалних способности.

Код деце са аутизмом и тежим облицима интелектуалне ометености може се очекивати и не тако ретка појава епилептичних напада који су изузетно ретки код деце са високофункционалним аутизмом.

У овој последњој категорији, пак, честа је моторичка неспретност, која се може испољити и неким обликом диспраксије. Један од облика диспраксије код деце школског узраста јесте и поремећај рукописа – дисграфија.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

На основу доброг познавања природе аутистичког поремећаја, могуће је осмислити извесна упутства за образовно–васпитни рад са овом популацијом. Међутим, ниједно упутство не би требало схватити као рецепт који би се могао применити на сваку појединачну ситуацију и на свако дете са аутизмом. Наставницима се саветује да пажљиво прочитају општа упутства за прилагођавање образовно–васпитног рада деци с поремећајима аутистичког спектра, а да све недоумице разрешавају уз консултацију са дефектологом.

1. Обезбедите структуриран ритам дана

Деца са аутизмом не умеју да организују и користе слободно време на продуктиван начин. Зато им је потребно обезбедити високоструктуриран ритам дана, и код куће и у школи. Потребно је да се установи одређена рутина које ћемо се придржавати што је више могуће. Једном установљена рутина пружа детету са аутизмом утеху и сигурност.

2. Користите визуелну подршку

За многу децу са аутизмом слике имају много већи значај у преношењу порука него речи. Зато користите визуелну подршку кад год је то могуће. Ако ученику дајете вербални налог који он не разуме, престаће да вас слуша. Слика ће му помоћи да остане у контакту са вама. Потребно је, наравно, да дете разуме значење одређене слике. Зато би слике требало да буду сасвим реалистичне, без непотребних детаља и карикатура. Уколико дете не разуме слику, можете користити фотографије или тродимензионалне објекте. Када дете овлада одређеном активношћу, визуелна подршка се смањује, а некада и сасвим укида. Визуелна подршка је посебно значајна приликом стварања распореда.

3. Направите распоред активности

Добро структуриран ритам дана уз адекватну визуелну подршку најбоље се може остварити креирањем визуелних распореда. Визуелни распореди омогућавају деци са аутизмом да предвиде редослед активности, да боље усмере пажњу и да се осећају сигурном. Најбоље би било да се направи један општи визуелни распоред, који би служио за структурирање активности у току једног школског дана, и низ специфичних визуелних распореда који се односе на конкретне активности у току једног школског часа или неке ваннаставне активности.

Како да направимо општи визуелни распоред? Потребно је да прво изаберемо слике, фотографије или симболе са одређеним значењем. На пример, цртеж или фотографија лопте може да означава игру у школском дворишту. Визуелна средства треба пластифицирати јер ће се користити током дужег временског периода. Дете треба да научи значење одређеног симбола. То се постиже дуготрајном, доследном и свакодневном употребом истих симбола у идентичним околностима. Иако симболи могу бити поређани на једном листу папира, много је ефикасније да се у прављењу визуелних распореда користи чичак–трака. Чичак–трака треба да се постави на јасно видљиво и лако доступно место, нпр. на унутрашњу страну врата учионице. Боја чичак–траке треба да се јасно разликује од боје коришћених симбола. Сlike које означавају главне активности у школи поређамо на чичак–траку одозго надоле. Нпр. можемо имати слику која се односи на час математике, затим слику која означава мали одмор, слику која се односи на час матерњег језика, слику за активност у школском дворишту итд. Испод сваке слике треба да буде и словима назначена активност. У већ наведеном примеру са лоптом, на дну пластифициране картице на којој је фотографија лопте написаћемо „игра у дворишту“. Картице се увек ређају тако да се између појединачних слика види чичак–трака у дужини од око 5 цм. На дну чичак–траке прави се џеп или сандуче у које ће се картице са симболима одлагати када одређена активност буде завршена. У близини визуелног распореда не би требало да буде других визуелних средстава.

На почетку сваког радног дана доведемо ученика до места на коме се налази визуелни распоред и укратко испричамо шта ћемо радити тога дана. Задржимо се на првој картици и кажемо шта та картица представља. Затим скинемо картицу са чичак–траке и однесемо је до места где ће се обавити одговарајућа активност. Када активност буде завршена, заједно са дететом одлажемо картицу у џеп или у кутију на дну чичак–траке, а затим узимамо следећу картицу и са њом поступамо на идентичан начин.

Овај поступак се, у зависности од способности детета, може донекле модификовати. За децу ненавиклу на визуелне распореде некад ће бити потребно да се и на месту на коме се обавља активност налази симбол те активности. С друге стране, деци која су извежбана у коришћењу визуелних распореда биће довољно да распоред дневних активности буде написан у свесци. Ако ученик уме да чита, распоред се може организовати у форми чек–листе, тако да ученик може да штиклира сваку активност која је завршена. Важно је да се визуелни распореди користе упорно, без обзира на то што нам се можда чини да дете не разуме њихово значење.

За децу која не говоре и не разумеју налоге, користите стварне предмете у циљу антиципације следеће активности. На пример, десетак минута пре часа физичког васпитања дајте им да држе малу гумену лопту; ако одлазе кући колима, неколико минута пре поласка дајте им аутомобил играчку. Понављајте ове активности свакодневно користећи увек исте предмете.

Помоћу визуелних распореда може се организовати и било која друга активност: овладавање одређеном вештином, учење неког садржаја или израда домаћих задатака. Приликом израде домаћих задатака, важно је да ученик унапред зна колико ће нека активност трајати. Ако, на пример, треба да напише три реда неког слова, потребно је да му се да свеска у којој је на почетку сваког од три реда написано по једно слово. Родитељи треба да направе визуелни распоред у коме ће се наизменично смењивати картице са словом (три картице за сваки ред) и картице које означају награду која ће уследити након сваког исписаног реда.

4. Наградите дете

Ако се одлучите да помоћу визуелног распореда подучавате ученика са аутизмом, једна од картица морала би да се односи и на награду. Награда се добија као резултат успешно изведених активности. Она се може користити и за поткрепљивање социјално пожељног понашања. У избору награде руководимо се жељама самог детета. За неко дете ће адекватну награду представљати „смајли“, жетон или балончић, док ће за неко друго дете функцију награде имати комадић омиљене хране или краткотрајно обављање омиљене активности.

5. Говорите конкретно и јасно

Говорите јасно. Не користите сувишне речи. Уместо да кажете: „Данас је прилично хладно. Не би било лоше да обучеш јакну када будемо ишли у шетњу“, једноставно реците: „Обуци јакну“. Питајте ученика шта сте рекли да бисте проверили да ли вас је разумео. Немојте користити идиоме. Ако кажете детету да се „претвори у уво“, можете очекивати само две реакције: дете не разуме шта сте изговорили или, пак, добија панични напад јер нити зна како да се претвори у уво, нити жели да постане уво. Избегавајте иронију и сарказам. Вашу иронично изговорену опаску да уживате када дете лупа вратима, ученик са аутизмом схватиће буквално. Иако вам то не изгледа учтиво, радије кажите: „Дај ми књигу“, него „Да ли би могао да ми даш књигу?“ Ако ваш налог није експлицитан, дете са аутизмом помислиће да га питате да ли он може (тј. има способност) да вам да књигу. Ако нудите избор, нека ваша понуда буде што конкретнија. „Да ли би волео да црташ црвеном или плавом оловком?“ много је боља опција него питање: „Којом би бојицом волео да црташ?“ Имајте у виду да деца са аутизмом боље реагују на визуелну него на слушну информацију. Према томе, ако дете уме да чита, добро би било да му напишете своје захтеве.

6. Преусмерите стереотипе

Ограничена интересовања, стереотипије и ритуали саставни су део клиничке слике аутизма. Извесни стереотипи у понашању никада неће нестати. По правилу, стереотипије не треба забрањивати већ преусмеравати. То је могуће само ако детету понудимо другу активност, врло сличну његовом стереотипу, која ће имати социјално прихватљиву форму. Дешава се, на пример, да дете хода тачно одређеном путањом по учиниоци. Можемо да направимо од итисона кружне облике које ћемо поређати у непосредној близини његове путање и тражити да хода газећи по кружним формама. Ако дете има неки стереотипни покрет телом, можемо осмислити игру у којој ће се тај покрет користити у комбинацији са неким другим, сличним покретом. Овакве активности се могу лепо уклопити у наставу физичког или музичког васпитања. Ако у току одређеног часа немамо могућности за реализацију наведених активности, евентуалну појаву стереотипија треба игнорисати.

Нека деца имају отпор према променама, а свака промена рутине изазива страх. Ако нашу уобичајену активност у дворишту морамо да изменимо због лошег времена, онда би што пре у визуелном распореду требало заменити картице како би се дете навикло на новонасталу ситуацију. У извесним случајевима, деца са аутизмом пружају отпор према променама које су свакодневне и које чине саставни део школских активности, као што је одлазак у фискултурну салу. У том случају потребно је да више пута у току претходног часа кажемо да ће следећи час бити одржан у фискултурној сали прецизирајући колико је времена остало до завршетка часа. Нпр. можемо рећи да за десет (пет, три...) минута почиње час физичког. Иако деца са аутизмом често немају концепт метричког времена, свакодневним понављањем наведених активности постепено се навикавају на правилну употребу термина којима се одређује трајање. Оријентација у времену лакше ће се постићи ако користимо тајмере или пешчане сатове. Уколико је дете изразито анксиозно приликом преласка из једне у другу просторију, треба му дозволити да са собом понесе омиљену играчку или неки други предмет за који је нарочито везано.

Ако ученик са аутизмом има уска и ограничена интересовања, њих би требало искористити као потенцијал за усвајање наставних садржаја из различитих предмета. Ако је, на пример, ученик фасциниран животињама и ако има снажан отпор према математици, онда ћемо таблицу множења обрађивати задацима следећег типа: „Ако у седам кавеза има по три мајмуна, колико има укупно мајмуна?“ На сличан начин могу се обрађивати граматика, ликовно васпитање итд.

Повремено се ученику са аутизмом могу дозволити омиљене активности у форми награде или као део процеса учења. Тада се, међутим, суочавамо са проблемом временског ограничавања такве активности. Због тога је потребно да се одреди правило у погледу трајања одређене активности. Добро је да дете у сваком тренутку зна колико му је преостало времена за омиљену активност. То се постиже употребом тајмера који визуелно приказују проток времена. Иако су врло једноставни уређаји, тајмере је понекад тешко набавити у нашој средини. Уместо тога, могу се користити пешчани сатови различите величине.

7. Поставите јасна социјална правила

Деца са аутизмом не поштују ни најосновнија правила понашања. Имајте у виду да се не ради о невоспитању, већ о неразумевачу социјалних правила. Ако ученик са тежим обликом аутизма не показује интересовање за друге особе, потребно је да га постепено укључимо у интерактивну игру. То је најбоље учинити на часу физичког васпитања тако што ћемо организовати наизменичне активности. Деца са високофункционалним аутизмом имају већи капацитет за разумевање социјалних правила, али их не могу усвојити спонтано. Корисно средство за прихватање правила понашања јесу тзв. социјалне приче. Ове приче се пишу за сваку конкретну ситуацију, а могу бити презентоване и у сликовној форми. У причи се описује одређена ситуација, како се протагонисти приче осећају и шта би се могло десити.

8. Помозите ученику са аутизмом да се избори са сензорним проблемима

Деца са аутизмом не могу да игноришу небитне сензорне стимулусе и да разликују важније и мање важне информације. Зато је потребно да са плафона уклоните све висеће елементе, а са зидова и панела све цртеже, графиконе и друге визуелне садржаје који се не користе свакодневно. Алтернативно, визуелна средства се могу прекрити и приказивати само када је то неопходно. Учиниоца не би требало да буде у непосредној близини улице. Ученик са аутизмом треба да седи у предњем делу учионице, удаљен и од прозора и од врата, како би опажао што мање непотребних стимулуса. Сто за којим седи дете не би требало да буде обојен јарким бојама. На столу треба да се налази само оно што је тренутно потребно за рад.

Нека деца са аутизмом изузетно су осетљива на звукове одређене фреквенције. Ова деца најчешће покривају уши рукама. Ако дете виче или на други начин прави галаму, могуће је да му смета околна бука коју покушава да маскира звуцима које само производи. Оваквој деци треба дозволити да се привремено изолирају. У ту сврху се могу користити ниски паравани, који не заузимају много простора, слушалице и антифони. Ако се дете плаши одређеног звука (нпр. дела неке песме), можете снимити такву песму и пуштати је сваког дана тако што ћете интензитет тона подесити испод границе чујности, постепено га појачавајући до прихватљивог нивоа.

Деца са аутизмом могу имати снажне негативне реакције на трепћуће светло. Ако сте убеђени да светло не трепери, вероватно грешите. Реч је о томе да ни ви ни друга деца не можете опазити оно што опажају нека деца са аутизмом. Да бисте избегли треперење светла, користите увек нове сијалице, избегавајте употребу флуоресцентног светла, а уместо компјутера користите лаптоп. Посаветујте родитељима да затраже савет офталмолога у вези са евентуалном куповином ИРЛЕН наочара са обојеним филтерима. Ако дете уме да пише, избегавајте папир интензивно жуте боје. Бели папир, који се у нашим школама најчешће користи, такође није најбоље решење за децу са аутизмом. Уместо тога користите сиви, светлоплави или светлосиви папир.

Нека деца са аутизмом не подносе поједине тактилне стимулусе. Уверите се да им не смета текстура одеће или наставног средства. Не додирујте их.

Извесни облици понашања (љуљање, окретање укруг, пењање по столовима, повишена покретљивост итд.) упућују на могућност да је детету са аутизмом потребна интензивнија сензорна стимулација. Овој деци је потребно дозволити да повремено учествују у моторичкој активности, најбоље у виду награде за извршени задатак. Осим тога, детету које је стално у покрету потребно је дозволити да носи испуњени прслук, будући да снажан притисак обезбеђује неопходну стимулацију. Ношење испуњеног прслука требало би ограничити на временски интервал од двадесет минута. Искористите часове физичког васпитања за стимулацију љуљањем. Дете може да се љуља на љуљашци или на великим лоптама за пилатес лежећи на стомаку, при чему масирамо леђа кружним покретима у смеру казаљке на сату. Нека деца ће уживати ако их увијемо у струњачу и благо котрљамо. Искуство показује да се током љуљања и лежања у струњачи боље учи говор него током уобичајених активности у учионици.

9. Укључите друге ученике у систем подршке

Осталој деци из разреда објасните зашто се ученик са аутизмом понаша на одређени начин. Мотивишите их да учествују са њим у интерактивној игри. Искористите прилику када се организује излет или нека друга ваннаставна активност да одредите децу која ће бити задужена да помажу детету са аутизмом. Деца се бирају само ако се добровољно пријаве. Посебно ћете истаћи њихову улогу ако им доделите неки беџ или траку са натписом који указује на њихову функцију. Тиме, не само да помажемо детету са аутизмом, већ и код осталих ученика развијамо одговорност, толеранцију и самопоштовање. Посаветујте се са дефектологом у вези са формирањем „круга пријатеља“ и других облика вршњачке подршке.

БЛАЖЕ СМЕТЊЕ У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

У овој публикацији под блажим сметњама у менталном развоју подразумевамо стање лаке интелектуалне ометености. Сваки облик интелектуалне ометености карактеришу значајна ограничења у интелектуалном функционисању и адаптивном понашању. Наведена ограничења настају у развојном периоду, тј. до 18. године живота. Највећи број деце са интелектуалном ометеношћу има блаже сметње у менталном развоју. Ова деца имају успорен развој когнитивних, говорно–језичких, моторичких и социјалних способности, што у многим случајевима постаје очигледно тек у млађем школском узрасту. Деца са лаком интелектуалном ометеношћу имају исте физиолошке, емоционалне и социјалне потребе као и сва друга деца. Међутим, ова деца ступају у животну утакмицу са лошије развијеним адаптивним способностима од вршњака из опште популације. Многе карактеристике ученика са блажим сметњама у менталном развоју могу се разумети само унутар друштвеног контекста. Приликом навођења заједничких карактеристика ове деце треба имати на уму да је реч о изузетно хетерогеној популацији. Стога је нереално очекивати да ће се свако појединачно дете уклопити у општи приказ лаке интелектуалне ометености који наводимо у овом тексту.

КОГНИТИВНИ РАЗВОЈ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу пролазе кроз исте фазе сазнајног развоја као и деца из опште популације, али нешто споријим темпом. Осим тога, ова деца не достижу највише нивое формалних логичких операција. Њихово је мишљење конкретно тако да се радије фокусирају на очигледне карактеристике предмета, појава или бића него на нека

мање видљива, апстрактна својства. Из истих разлога, ова деца ће лакше разумети актуелна догађања него догађаје из прошлости или хипотетичке ситуације у будућности.

ПАЖЊА

Ученици снижених интелектуалних способности, по правилу, имају краткотрајну пажњу. Неуспех у учењу, бар једним делом, може се објаснити и тиме што деца не поклањају довољно пажње постављеном задатку. Осим тога, ова деца имају и мањи обим пажње, тј. не могу истовремено да обрате пажњу на већи број релевантних стимулуса. Некада усмеравају пажњу на мање битне аспекте задатка, занемарујући при томе најважније информације.

ПАМЋЕЊЕ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу тешко памте нове информације, а већ запамћене релативно брзо заборављају. Основни проблем ове деце јесте недостатак ефективне стратегије упамћивања. Посебно тешки за упамћивање јесу ментално и језички захтевни задаци.

ГОВОР И ЈЕЗИК

Деца са блажим сметњама у менталном развоју имају успорен, а у неким случајевима и атипичан, говорно–језички развој у области артикулације, семантике, синтаксе и прагматике. Артикулациона одступања могу се испољити у облику омиције (изостављања гласова), супституције (замене једног гласа другим стандардним гласом) или дисторзије (измењене артикулације гласа као у случају „котрљајућег р“). На плану семантике, најизразитији проблеми односе се на ограничен вокабулар и недовољно познавање лексичких односа између речи. Синтаксичке конструкције могу бити врло специфичне, у складу са когнитивним функционисањем појединца. Највеће проблеме ова деца имају у домену прагматике, тј. правилног разумевања и употребе говора у социјалном контексту.

МОТИВАЦИЈА

Ако нека особа мисли да су за све успехе и неуспехе у њеном животу одговорни судбина, случај или други људи, кажемо да таква особа има спољашњи локус контроле. Насупрот томе, особе са унутрашњим локусом контроле сматрају да је највећи број позитивних и негативних догађаја у њиховом животу резултат њихове властите активности. Мала деца, без изузетка, имају спољашњи локус контроле. Сазревањем, она постају свесна последица својих активности. Деца са лаком интелектуалном ометеношћу задржавају спољашњи локус контроле. То се испољава у претераном ослањању на друге особе, у сталном очекивању неуспеха и у неприхватању одговорности за властито понашање.

ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу често се сусрећу са неразумевашем и неприхватањем унутар вршњачке групе. Услед искуства неуспеха и недовољно развијених адаптивних способности, ова деца се често повлаче из социјалних интеракција или их остварују на неприкладан начин. Проблеми у понашању могу да настану због тога што дете не прави разлику између адекватних и социјално неприхватљивих облика понашања, као реакција на фрустрацију због неуспеха у школи или због тога што је дете научено да привлачи пажњу других ученика који га охрабрују да се понаша на непримерен начин. Осим тога, нека деца са лаком интелектуалном ометеношћу имају тзв. дуалне дијагнозе, односно придружене психијатријске болести, које значајно утичу на њихово понашање и социјалну адаптацију.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

Карактеристике ученика са блажим сметњама у менталном развоју изискују прилагођавање приступа у наставном раду. Педагошке импликације су наведене оним редом којим су описиване њихове опште карактеристике.

КОГНИТИВНИ РАЗВОЈ

Когнитивни развој не зависи само од личности и активности појединца, већ и од његовог окружења. Интелектуалну ометеност не можемо „излечити“, али можемо обезбедити повољне околности за учење у складу са дететовим потребама и могућностима. Наш је задатак да препознамо на ком се развојном нивоу налази ученик и да задатке прилагодимо његовим сазнајним способностима.

С обзиром на природу мишљења, увек треба користити конкретна наставна средства. Придржавајте се принципа очигледности, али имајте у виду то да превелик број наставних средстава такође омета процес учења. Апстрактне концепте треба преносити у мањем обиму, повезујући их са конкретним примерима. Научене садржаје увек треба повезивати са животним потребама ученика, са његовим искуством и могућностима њихове примене. Постављени циљеви морају бити краткорочни, а награде за успешно изведену активност тренутне.

ПАЖЊА

Задатак треба да буде презентован тако што ће се ученику предочити ограничен број стимулуса. Из задатка уклањамо све оне информације и стимулусе који су небитни за његово решавање. Ученику усмеравамо пажњу на најважније податке, критичне за решавање задатка. Охрабрујемо и подстичемо ученика да одржи пажњу на задатку, краткотрајним додиром или речима у императивном облику (пази, види, стани, спреми се...). Тежину задатака постепено повећавамо.

ПАМЋЕЊЕ

Ученици из опште популације спонтано организују информације како би их лакше упамтили. Деци са лаком интелектуалном ометеношћу можемо помоћи тако што ћемо груписати објекте које опажају и које би требало да упамте. Груписање може бити просторно (објекти који припадају некој класи сврставају се у скупове са јасно ограниченим линијама) или временско (прво се приказују објекти једне категорије, а затим се, после краће паузе, приказују објекти друге категорије).

Најчешћа грешка коју наставници праве јесте да ученику са интелектуалном ометеношћу презентују велики број информација у кратком временском периоду. Ученик може да упамти мањи број података, под условом да се информација више пута понови и илуструје конкретним примерима. Затражите од ученика да понови шта сте рекли или да, са неколико речи, опише кључне елементе научног садржаја. Помозите ученику да повеже новостечену информацију са властитим искуством (нпр. „Видиш, девојчица из ове приче зове се Маја, баш као што се и твоја сестра зове Маја“). Уверите се да ученик разуме оно што би требало да упамти.

ГОВОР И ЈЕЗИК

Уколико ученик има било који поремећај говора и језика, затражите помоћ логопеда. Користите једноставне речи. Прилагодите своје излагање могућностима ученика. Повремено проверавајте да ли ученик разуме оно о чему говорите. Током излагања наставних садржаја користите макете, цртеже и слике. Избегавајте метафоричке изразе, идиоме и фразе.

Реченице би требало да буду кратке. У раду са млађом децом користите увек исте термине уз постепено увођење синонима.

МОТИВАЦИЈА

Познато је да ништа не успева тако добро као успех. Ако ученик има нагомилано искуство неуспеха, престаће да се труди. Да би ученик са лакоћом интелектуалном ометеношћу био мотивисан за учење, морате му пружити шансу да успешно изврши задатак. У почетку постављајте само оне задатке за које сте сигурни да ће их ученик са лакоћом извршити. Ученика треба јавно похвалити за сваки тачан одговор и за сваки тачно извршени задатак. Од наставника се не очекује да похваљује ученика без икаквог разлога, већ да ствара ситуације у којима ће постојати разлог да га похвали. Тек када ученик стекне самопоуздање, можемо га научити како да реагује на неуспех.

ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Наставник треба да делује превентивно како ученик са интелектуалном ометеношћу не би испољио проблеме у понашању. Од почетка школовања треба неговати пријатну разредну атмосферу. Вршњачка едукација и други облици сарадничког учења имају позитиван утицај на прихваћеност деце са блажим сметњама у менталном развоју. Индивидуализован приступ овим ученицима омогућава им да стекну позитивна искуства у процесу учења. Тиме се развија њихово самопоуздање што умањује могућност појаве социјално неприхватљивих облика понашања. Непримерено понашање ових ученика често се погрешно тумачи. Импулсивност може бити резултат емоционалне незрелости а не свесне намере да се крше одређене норме понашања. Директан стил комуникације, коришћење колоквијалних израза и привлачење негативне пажње чести су код деце која потичу из одређених супкултурних слојева, као и код ученика који немају довољно развијене социјалне вештине. Наставник треба да затражи помоћ дефектолога у процесу креирања програма за развој социјалних вештина. Евентуална појава бизарног понашања могла би да укаже на дуалну дијагнозу, када се препоручује саветовање са дечјим психијатром.

ХИПЕРКИНЕТИЧКИ СИНДРОМ (ХИПЕРАКТИВНОСТ)

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Хиперкинетички или хиперактивни синдром са поремећајем пажње (АДХД) најчешћи је ментални поремећај код деце. Јавља се као последица неравнотеже између одређених хемијских супстанци у мозгу. Неравнотежа између ових супстанци може значајно да утиче на понашање детета, расположење, размишљање и пажњу. Поред детета, последице осећа и породица, у којој се јавља значајно повећан ниво стреса, као и учестала депресија.

Хиперкинетички поремећај са поремећајем пажње присутан је код три до десет одсто школске деце, а три пута је чешћи код дечака него код девојчица. Јавља се у првим годинама живота, а дијагностикује се најчешће при поласку детета у школу.

Дете са овим проблемом у сталном је покрету, узнемирено је, са изразито краткотрајном пажњом. Не може да истраје у започетим активностима. Прекида још незавршену активност како би отпочело нову, па и њу напустило недовршену. Хиперактивно дете би све да види, да додирне, привуче. Све што чује – оно би да види, без икакве селекције или скале вредности која би неким садржајима дала предност а неке занемарила. И најмањи шум или догађај привлачи дететову пажњу и одвлачи га од задате активности. Дете са хиперактивним проблемом не успева да прати упутства и не сналази се у групи и групним правилима. Није свесно свог проблема и не може да објасни своје понашање.

Хиперкинетички или хиперактивни поремећај карактеришу три основна симптома.

1) *Хиперактивност*. Дете је у сталном покрету, врпољи се, устаје и шета по одељењу, не може да седи када ситуација то од њега захтева, претерано трчи, пење се у ситуацијама у којима је то неодговарајуће, често има проблем да се тихо игра, претерано прича.

2) *Импулсивност*. Даје одговоре исхитрено и непромишљено и пре него што се доврши питање, има проблем да сачека да дође на ред, често прекида друге (упада у разговор или игру).

3) *Поремећај пажње*. Тешко одржава пажњу на задацима или у игри, не обраћа пажњу на детаље и често прави грешке у изради задатака (које нису производ незнања), често не може да следи ни директне инструкције и не успева да доврши задатке или своје обавезе, има тешкоће у самосталном организовању задатака и активности, често избегава да започне рад на задацима који изискују трајнији напор, губи ствари и школски прибор, заборавно је у дневним активностима, лако га ометају спољашњи стимулуси.

Уколико се симптоми не лече правовремено и на одговарајући начин, могу имати велики утицај на смањење квалитета живота детета и његове околине. Код детета са АДХД-ом најчешће се јавља лош успех у школи, који је често знатно испод нивоа његових интелектуалних могућности, осећање усамљености и недостатак самопоуздања, неуспех у дружењу са осталом децом, неуспех у покушајима да се укључи у додатне школске и ваннаставне активности. Преко 50 одсто деце са овим проблемом не може да прати редован наставни план и програм, па се укључују у додатне часове за савладавање школског градива. Такође, испитивања показују да 35 одсто деце напусти школу, а само пет одсто стекне факултетско образовање. Уколико деца нису обухваћена одговарајућим третманом, проблеми се настављају и у адолесценцији, као и у одраслом добу.

НАЈЧЕШЋЕ ЗАБЛУДЕ У ТУМАЧЕЊУ УЗРОКА ПРОБЛЕМА

Погрешно је веровање да су деца са АДХД-ом лења и незаинтересована. Проблеми ове деце директно утичу на смањење посвећености и истрајности у активностима, што је посебно уочљиво у изради школских и домаћих задатака. Деца са овим проблемом често не могу да разумеју и запамте дате инструкције, не могу да изразе мисли на разумљив начин те да самостално усмере пажњу и одрже је на задатим активностима; имају озбиљнијих потешкоћа у писању и читању услед чега лако одустају и постају незаинтересована. Отуда је осмишљена и структурирана подршка одраслог неопходна.

Често се верује да је недостатак дисциплине у породичном окружењу главни „кривац“ за настанак овог поремећаја. Истраживања показују да су неадекватне васпитне мере заправо последица а не узрок овог поремећаја. Услед бројних проблема са којима се свакодневно сусрећу, родитељи ове деце често имају неадекватне и непримерене реакције. Усвајање ефикаснијег начина васпитања омогућиће разрешавање бројних проблема и отклањање многих тешкоћа деце са овим проблемом.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

ОРГАНИЗАЦИЈА ЧАСА

Због проблема са пажњом, дете са АДХД-ом треба да седи близу наставника, са што мање предмета на радној површини стола, као и у видном пољу. Наставник је тада у могућности да лакше прати и усмерава рад детета.

Наставне активности и задаци морају бити разноврсни. Активности које изискују мировање треба смењивати активностима које изискују кретање. На прве знаке умора (када

дете почиње да прекида рад, да се врпољи, прича и сл.), неопходно је променити активност, односно дати детету задужење које ће му задовољити потребу за кретањем.

Када се суочи са сложеним задацима (када треба да препише текст и одговори на питања или да изврши неку рачунску операцију), дете са АДХД-ом не успева да запамти упутства, не може да се сети редоследа радњи и тачног решења задатака. Због тога је важно давати краће задатке које дете може да обави у кратком временском року. Дуже и сложеније текстове и задатке треба делити на више мањих целина. У задацима треба смањити број захтева (да их не буде више од три).

Примереније је примењивати усмено испитивање, кратким питањима, што ређе у групи. Понекад деца са овим синдромом испољавају смањену координисаност у покретима, нарочито када су у питању сложене активности. Потешкоће се посебно јављају у писању и цртању, где деца са АДХД-ом имају проблем да организују различите покрете по утврђеном редоследу. Зато је потребно да наставник, у складу са могућностима конкретног детета, продужи време за израду задатака писаним путем.

Проблематично понашање биће ређе уколико дете може да предвиди активности, па је важно активности најављивати и држати се предвиђеног распореда.

Дете са АДХД-ом не би требало укључивати у активности које нису структурисане, добро организоване и које се врше без надзора одраслог. Такође, требало би избегавати такмичарске активности, као и активности у већим групама које се одвијају по сложенијим правилима.

КОМУНИКАЦИЈА

Детету са овим проблемом неопходно је обраћати се јасним, кратким и недвосмисленим реченицама. Из упутстава и налога треба избацити све непотребне изразе. Веома је корисно тражити од детета да понови захтев како би се проверило разумевање. Дете може да запише упутства, али је при томе потребно проверити исправност записаног. Такође, захтеви треба да буду прилагођени могућностима детета – не тражити од њега нешто за шта је унапред јасно да не може да реализује. На пример, тражење од ученика да седи и решава задатке двадесетак минута или да чека да наставник или родитељ заврши започети разговор са другим лицем, сигурно ће довести до непожељног понашања. Захтеве, упутства и објашњења требало би давати у ситуацијама у којима нема других стимулуса који би детету одвлачили пажњу. И правила која се постављају треба да буду јасна и једноставна, и пожељно је да буду видно истакнута. Уколико желимо да нас дете разуме и реализује захтев, треба избегавати формулације типа „ако–онда“. У постављању услова пожељна је формулација „када–онда“. Међутим, уколико детету том приликом задамо неколико захтева истовремено, врло је вероватно да неће моћи да их реализује (нпр. да препише текст са табле, уради задатке и сачека да наставник прегледа).

Ако дете почне на часу да се непримерено понаша, може се и невербалним ставом зауставити у неодговарајућој активности (стати поред њега, ставити му руку на раме, узети му свеску и погледати је и сл.). Корисни су и унапред договорени сигнали за умиривање (пуцање прстима, картице у боји или са сликама и сл.).

ПОХВАЛЕ, НАГРАДЕ И КАЗНЕ

Због своје импулсивности, дете са овим проблемом не размишља о ономе што ради у одређеном тренутку. Не може да предвиди последице својих поступака. Због тога доводи у опасност и себе и друге. Склоно је да поступа увек на исти начин иако је за сличне поступке раније било кажњавано. Дете нема намеру да лоше поступа – оно зна како би требало да се понаша у одговарајућој ситуацији, али без помоћи одраслог не може да спроведе одговарајућа правила понашања. Због тога је неопходан системски рад одраслог на развијању прво спољашње, а затим и унутрашње мотивације.

Ако се дете прихватљиво понаша, треба га наградити. Ако желимо да одустане од непримереног понашања, које није опасно ни по њега ни по друге, треба да игноришемо

такво понашање. Уколико се дете понаша непримерено и доводи у опасност и себе и друге, казна је неопходна. При томе треба имати на уму да ће одрасли, с обзиром на дететова честа неодговарајућа понашања, прибегавати све чешћим и строжим казнама, које неће имати ефекта. Такође, претерано кажњавање ће довести до тога да дете пажњу усмерава на избегавање казне а не на пожељне облике понашања.

Под наградама се не подразумевају само слаткиши, играчке и слично. Награде су и пажња коју одрасли посвећује детету када се адекватно понаша, наклоност и уважавање које испољава, као и давање могућности детету да обавља за њега пријатне активности. Дете треба наградити чим се примерено понаша. У пракси је често обрнут случај. Наставник пажњу усмерава на дете са овим проблемом када жели да га опомене, подсети на задатак и усмери на задату активност. Како дете настави да ради започето, наставник пажњу усмерава на неког другог. И тако се проблем наставља.

Подстицаји треба да буду за дете значајни. Похвале не треба давати уопштено, као у примеру „браво“, „ово си одлично урадио/урадила“ и слично. Дете неће моћи да разуме на шта се похвала конкретно односи.

С обзиром на то да се дете са АДХД-ом лако засити сваког понављања, награде би требало често мењати. Дете треба хвалити и због уложеног труда, а не само због оствареног резултата.

Дете са овим проблемом често доживљава неуспехе и критике наставника и родитеља, па може да створи слику о себи као о неспособном и лошем детету. Уколико се проблему не приђе системски и правовремено, дете са АДХД-ом може да развије поремећаје у понашању.

Коришћена литература:

1. AAIDD (2011). *Intellectual disability: Definition, classification, and system of support (11th ed.)*, AAIDD, Washington, DC.
2. Beirne-Smith, M., Ittenbach, R. F., Patton, J. R. (2002). *Mental retardation (6th ed.)*, Merrill Prentice Hall, Ohio.
3. Fernández, J. M. G., Cobacho, J. P., Adelantado, P. P. B. (2005). *Discapacidad intelectual: Desarrollo, comunicación e intervención*, CEPE, Madrid.
4. Глумбић, Н. (2010). *Ограсле особе са аутизмом*, Универзитет у Београду – ФАСПЕР (ЦИДД), Београд.
5. Graziano, A. M. (2002). *Developmental disabilities: Introduction to a diverse field*, Pearson Education Company, Boston.
6. Губерина Абрамовић, Д. (2008). *Приручник за рад с ученицима с посебним потребама интегрираним у разредну наставу у основној школи*, Школска књига, Загреб.
7. Хана, Ј. (2007). *Подршка у учењу деци са посебним потребама из спектра аутизма: Практичан водич за родитеље и особље у редовним школама и вртићима*, Републичко удружење за помоћ особама са аутизмом, Београд.
8. Јапунца Милисављевић, М. (2008). *Методика наставе математике за децу омеђену у интелектуалном развоју*, Универзитет у Београду – ФАСПЕР (ЦИДД), Београд.
9. Министарство просвете и спорта Републике Србије (2006). *Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања*, Просветни преглед, Београд.
10. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2009). *Обавезни стандарди за крај обавезног образовања*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
11. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (математика)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
12. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (природа и друштво)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
13. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (српски језик)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
14. Moor, J. (2002). *Playing, laughing and learning with children on the autism spectrum: A practical resource of play ideas for parents and carers*, Jessica Kingsley Publishers, London.
15. СЗО (1992). *ИЦД-10 Класификација менталних поремећаја и поремећаја понашања*, ЗУНС, Београд.
16. Федели, Д. (2007). *Хиперактивно деце*, Еуро-Giunti, Београд.
17. Ковачевић, Ј. (2007). *Деце са посебним потребама у редовној школи*, Учитељски факултет, Београд.

4. ПЛАНИРАЊЕ ЦИЉЕВА, ЗАДАТАКА И АКТИВНОСТИ

Савремена концепција наставе треба да омогући ученику конструкцију знања, односно процес активне изградње употребљивих знања и умења. То подразумева властити напор ученика, његово мишљење и активност. У савременом наставном процесу акценат више није на преносу информација, већ на стварању услова и могућности ученицима за самосталну конструкцију знања. Нагласак би требало да буде на процесу учења, улози и активностима ученика и исходима тог процеса. Каквог ће квалитета бити исход наставе, зависи од квалитета организације наставе/учења. У њеном току морају бити ангажовани виши мисаони процеси, који омогућавају ученику да разуме и интерпретира чињенице, примени научено знање у свакодневним животним ситуацијама, изводи закључке и аргументовано их образлаже и слично. Најчешћа смерница за то које мисаоне активности и на који начин се развијају у школи садржи Блумова таксономија у когнитивном домену.

Бенџамин Блум са сарадницима креирао је таксономију циљева васпитања и образовања у три подручја: **когнитивном** (нове информације, мисаоне активности), **афективном** (осећања, склоности, интересовања, вредности) и **психомоторном** (физичке и перцептивне активности и вештине). Циљеве и исходе у когнитивном подручју разврстао је у шест основних категорија, које су хијерархијски уређене (према нивоу апстраховања), а то су: **знање, схватање, примена, анализа, синтеза и евалуација**. У доњој табели су дати нивои са примерима мишљења и типовима активности којима се ови различити мисаони процеси ангажују.

Компетенција	Демонстрирана знања и вештине	Активности којима се проверава оствареност исхода на датом нивоу
Знање	опажа, именује информације; зна датуме, податке, места, зна главне идеје	дефиниши, наведи, опиши, идентификуј, покажи, означи, изабери, испитај, именуј и сл.
Схватање	разуме информацију; преводи из једног у други контекст; интерпретира податке, упоређује, разликује; уређује, групише, открива узроке, предвиђа последице	резимирај, опиши, интерпретирај, повежи, процени, дискутуј, прошири
Примена	користи информације; користи методе, појмове, теорије у новим ситуацијама; решава проблеме користећи усвојене вештине или сазнања	примени, демонстрирај, покажи, реши, испитај, преобликуј, класификуј, експериментиши, истражи
Анализа	одређује структуру; организује делове; препознаје главни смисао; идентификује елементе	анализирај, издвој, уреди, објасни, класификуј, подели, упореди, изабери
Синтеза	користи старе идеје за стварање нових; генерише из датих података; повезује знања са другим областима; предвиђа закључке/закључује	замени, направи план, предвиди, формулиши, припреми, уопшти, поново напиши

Евалуација	упоређује, утврђује сличности и разлике између идеја; процењује вредност теорија и излагања; бира на основу рационалних аргумената; утврђује вредност података; препознаје субјективност	процени, одлучи, оцени, провери, тестирај, измери/одмери, предложи, изабери, просуди, објасни, закључи, резимирај
------------	--	---

Бројни аутори су разматрали и проверавали ваљаност хијерархијских структура Блумове таксономије у когнитивном подручју. Међу њима су и Андерсон и Кратвол, који су проширили таксономију комбинујући когнитивне процесе и димензије знања. Управо оваква таксономија може да олакша наставницима планирање наставе, односно прецизније формулисање циљева и операционализацију исхода.

Ова ревидирана таксономија подразумева две димензије сазнавања:

- **знање** – *знање чињеница; знање појмова и структура појмова* (концептуална знања); *знање постојања и процедура* (процедурална знања), и *свесћ о сазнајним процесима, као и учење сазнајних процеса потребних за сазнавање других знања* (метакогнитивна знања);
- **когнитивне процесе.**

Користећи ову таксономију у планирању наставе кроз планирање циљева наставне јединице, наставник ће много јасније усмеравати сазнајне процесе које жели да ангажује код ученика, као и врсте знања којима ученик треба да овлада у процесу учења. Такође, ова таксономија омогућава наставнику да проверава оствареност циљева и исхода, као и да планира и реализује праћење и оцењивање напредовања ученика.

Много је лакше проверавати квалитет и прецизност осмишљених циљева наставних јединица у односу на ову таксономију. Као што је познато, сврха одређивања циљева часа јесте да се прецизно дефинише шта је то што ученик треба да научи на датом часу.

Да би час био успешно реализован, неопходно је избећи замке планирања превеликог броја циљева за један наставни час, као и нејасно или прешироко формулисаних циљева. Ако је нејасно шта је циљ часа, немогуће је проценити да ли је он реализован. Такође, неће бити јасно који су очекивани исходи тог часа. Зато при планирању и реализацији часова треба имати на уму:

- конкретно дефинисани циљеви часа;
- усклађеност циљева и стандарда постигнућа ученика;
- прецизно одређене активности ученика;
- разноврсност активности ученика;
- релевантност активности у односу на циљ;
- број предвиђених активности за реализацију циља;
- трајање активности;
- остварљивост циљева за предвиђено време активности.

При планирању наставних часова, наставник се, поред осталог, руководи и следећим питањима:

- Који је циљ/су циљеви часа? Који су очекивани ефекти/исходи?
- На које начине ће се циљ/циљеви остварити?
- Шта ученици раде на часу (које активности обављају)?
- У којој мери су активности ученика разноврсне и сврсисходне у односу на предвиђени циљ и ефекте?

- На које начине су уважена искуства ученика и ранија сазнања?
- На које начине се остварује повезаност са претходно наученим градивом из датог предмета?
- Шта може бити тешкоћа у реализацији припремљеног часа? Који се проблеми очекују?
- На основу којих активности/показатеља ће наставник знати да је одређени час успео?

ЛОГИЧКО И КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ

Како би се ученици припремили да користе читав низ вештина и развију различите облике мишљења и понашања, како би могли да тумаче и повезују информације у смислене целине и идеје, које ће затим и практично примењивати, у настави морају бити заступљени и виши мисаони процеси.

Логичко мишљење користи логичка правила закључивања приликом решавања проблема, а то су:

- **дефинисање** појаве;
- уопштавање појаве – извођење општег из појединачног (**индукција и класификација**);
- закључивање о појединачном на основу општег (**дедукција**);
- **поређење** – утврђивање једнакости, разлика или сличности;
- **допуњавање целине** (комплементарност);
- **обртање процеса** (реверзибилност);
- разлагање на делове у циљу уочавања њиховог односа и склапање целине од делова (**анализа и синтеза**).

Критичко мишљење има све карактеристике логичког мишљења, али укључује и преиспитивање, процењивање и просуђивање или вредновање у односу на одговарајући критеријум.

Критичко мишљење је сложен мисаони процес, којим се:

- активирају сви потенцијали јединке;
- предмет проучавања сагледава са различитих аспеката;
- промишља се, закључује, предвиђају се исходи неког догађаја и понашања;
- има јасан циљ;
- може бити креативан, јер се информације преобликују, осмишљавају се алтернативни поступци и сл.

Основа за развој *критичког мишљења* је развој способности децентрације – сагледавање појаве са различитих аспеката (јавља се између 7. и 9. године и развија интензивно до 11. године).

Процес *критичког мишљења* креће од неке идеје која се анализира, преиспитује, упоређује са другим сличним и супротним идејама; затим се заузима став о тој идеји или се формулише нова идеја.

Неопходно је да се у наставном процесу, у оквиру свих наставних предмета, од ученика захтева:

- да доносе закључке или процењују ваљаност и утемељеност изнетих закључака;
- да на различитим примерима из свакодневног живота уочавају разлику између чињеница и субјективног тумачења чињеница;
- да износе аргументе у прилог одређене тврдње или против ње;

- да тумаче поруке, како оне експлицитно дате, тако и оне скривене између редова;
- да препознају угао гледања из којег неко говори, да пореде и вреднују различита гледишта;
- да самостално уочавају и формулишу проблеме;
- да предлажу различита решења проблема.

ТЕХНИКЕ ПОДСТИЦАЊА МИШЉЕЊА У НАСТАВНОМ ПРОЦЕСУ

Наведени примери само су неки од погодних техника које подстичу различите нивое мишљења. Примери предложених техника погодни су за примену у свим предметима, у свим фазама наставног процеса, као и на различитим типовима часова. Омогућавају индивидуализован и диференциран приступ, прилагођен различитим могућностима деце.

• Мозгалица	Слободно асоцирање на неку тему, идеју, појам, са циљем да се добије што више могућих начина за размишљање о њој; све се записује, без селекције.
• Коцкарење	У односу на извучени број ученици извршавају тражени захтев. 1. Опиши 2. Упореди 3. Повежи 4. Рашчлани 5. Примени 6. За/против
• Графичко представљање (Венов дијаграм)	Разврставање сличности и разлика између две или више појаве, чиме је омогућено организовање података у категорије
• Инсерт техника	Наведени примери захтева уз читање текста омогућавају метакогнитивни приступ учењу, као и повезивање претходно наученог. • Шта знам о тој теми? <i>означи +</i> • Шта је ново што сам сазнао/-ла? <i>заокружи</i> • Шта ме је изненадило и зашто? <i>означи *</i> • Шта ми је било посебно занимљиво? <i>означи !</i> • Шта ми је нејасно? <i>означи -</i>
• Читање са предвиђањем	Погодно за развој логичког и критичког мишљења

Метакогнитивном знању, о којем је било речи на претходним странама, не посвећује се довољна пажња у нашем образовном систему. Неопходно је у наставном процесу научити ученике да управљају сопственим учењем, како би могли да размишљају о сопственим изборима, процењују њихову успешност, постављају циљеве за своје учење, као и свој даљи развој. Ученик са развијеном метакогницијом познаје себе, односно има свест о сопственим јаким и slabим странама у учењу. Поред тога, ученици који уче метакогнитивно могу да анализирају захтеве како би размотрили различите могућности у њиховом извршењу и умеју да образложе зашто су се одлучили баш за тај начин рада. У наставном процесу наставник може одговарајућим активностима да усмерава ученике да објасне задатак својим речима, да разговара са ученицима о томе шта све треба учинити у припреми рада на задатку, у току рада, и после завршетка, да дискутује шта је то што ученици уче лако, а шта не, и међусобно размењују шта су о себи ново научили у току израде задатка.

Кроз наведене примере питања, ученицима је омогућено метакогнитивно учење. Питања се односе на припрему за читање одређене лекције, а могу се примењивати и при најави нове наставне теме, одређеног садржаја или појма.

Пример метакогнитивних питања
Прочитај наслов, па одговори на питања:
• Шта мислиш шта је описано у тексту?
• Шта знаш о томе? Напиши/испричај.
• Шта би волео/-ла да сазнаш о томе? Напиши/испричај.
• Прочитај текст пажљиво.

ПИТАЊА, ЗАДАЦИ, НАЛОЗИ

Задаци се могу груписати у:

- *задашке отвореног типа*, као на пример: кратак одговор, допуњавање реченица одређеним речима, есеј, допуњавање табеле... и
- *задашке затвореног типа*: спаривање, двочлани (алтернативни) избор, вишеструки избор, ређање по задатом критеријуму, исправљање понуђених одговора и сл.

Приликом формулисања задатака спаривања, пожељно је дати један појам или више објашњења који ће остати неповезани, али то обавезно треба напоменути у самом захтеву.

Алтернативна питања могу се допунити захтевом да се, уколико је тврдња нетачна, напише тако да буде тачна, како би се избегао висок степен погађања.

Основна правила при формулисању задатака:

- задаци треба да буду граматички, правописно и стилски исправни;
- избегавати упитне реченице – не *Како...?*, већ *Опиши...* и *Објасни...*;
- користити речи које су добро познате ученицима;
- формулисати реченице (исказе) на нов начин, а не онако како су дати у уџбенику;
- ако се не може избећи негација, потребно ју је подвући или зацртати;
- род и број у понуђеним одговорима у задацима са вишеструким избором треба да буду усаглашени са родом и бројем у основном исказу (*Заокружи слово испред тачног одговора или Заокружи слова испред тачних одговора*);
- једним задатком се испитује један појам;
- одговарање на једном задатку не сме да усмерава одговарање на другом нити да зависи од одговарања на друго питање;
- не постављати ученицима задатке „замке”, у којима се мере интелектуалне способности, а не знање;
- не формулисати задатке који су намењени трагању за оним што ученик не зна, односно што је недовољно обрађено;
- избегавати тривијалне задатке;
- поставити јасно упутство шта се од ученика тражи и како треба да одговори и дати му све елементе потребне за решавање задатка;
- задатке уредити по сложености или по сличности.

Питања, налози и задаци могу да траже од ученика:

- проналажење сличности и разлика између података, феномена, појмова;
- проналажење хијерархијски надређених и хијерархијски подређених појмова за појам који се учи;
- проналажење сопствених примера и илустрација за дати појам;
- класификовање неких појава;
- сумирање појединачних налаза и закључака;
- самостално вредновање неких чињеница (шта је важније а шта мање важно, шта је тачније итд.);
- ређање у неки смислени редослед (на пример логички, хронолошки);
- налажење синонима, сличних речи и антонима за термине којима су означени појмови у лекцији;
- одређивање кључних речи у лекцији или главних идеја у прочитаном тексту уз образлагање;
- самостално временско и просторно лоцирање неке појаве;
- навођење примера за практичну примену знања које се учи;
- успостављање просторних, временских и узрочних веза између конкретних појава, чињеница и догађаја.

ОЦЕЊИВАЊЕ И ИЗВЕШТАВАЊЕ

Разговор са ученицима једна је од основних активности наставника, који се јавља у континуитету, у свим фазама наставног процеса. Без обзира на то које је све поступке наставник спроводио у процесу оцењивања – посматрање, усмено и писмено испитивање, тестирање, оцењивање ученичких радова, оцењивање домаћих задатака – са ученицима је неопходно разговарати о:

- планираним исходима и очекиваним постигнућима;
- ефикасним начинима наставе и учења којима ће се остварити дефинисани циљеви и исходи;
- критеријумима оцењивања;
- оствареним резултатима;
- начинима побољшања успеха и конкретним корацима.

Оцењивање у наставном процесу може бити:

- наставниково оцењивање ученика;
- заједничко оцењивање наставника и ученика;
- међусобно оцењивање ученика без учешћа наставника;
- самооцењивање ученика.

Што се процеса самооцењивања ученика тиче, у табели су дате само неке од тврдњи уз помоћ којих ученик може да прати и оцењује свој рад. Од изузетне је важности омогућити ученицима промишљање на ова и слична питања и на самим часовима, како би могли да развију метакогнитивне навике и оспособе се за самостално управљање процесом учења и напредовања.

Пожељно је да наставник са учеником продискутује резултат самопроцене и заједно са учеником планира даље кораке у раду.

Тврдње	Најчешће	Повремено	Ретко	Никад
Могу да објасним својим речима шта треба да урадим у задатку.				
Одређујем циљ пре сваког учења.				
Знам шта учим лако, а шта тешко у новој лекцији.				
Знам шта ми помаже при учењу тежег градива.				
Могу да поставим три питања у вези са лекцијом.				
Пре учења нове лекције размишљајем о наслову и присећам се шта већ знам о томе.				
Могу да одредим кључне речи у новој лекцији.				
При учењу нове лекције могу да одговорим на питања: Шта? Где? Како? Зашто?				
Користим различите изворе информација, самостално или уз помоћ одраслих.				
Постављајем питања одраслима када ми треба појашњење дела лекције или лекције у целини.				

Ученицима је, без обзира на узраст, потребна подршка наставника у виду:

- указивања на оно што је успешно урађено у претходној фази рада;
- конкретног усмерења на оно што је још потребно да науче или ураде;
- сугестија о различитим начинима рада у наредној фази учења;
- подстрека када покажу напредак у учењу.

У процесу праћења и вредновања напредовања ученика треба избегавати честе, а недовољно прецизне и јасне повратне информације, као на пример: *Ниси се довољно поштрудио/-ла... Следећи пут у усменом одговарању мораш да будеш сигурнији/сигурнија... Ниси довољно знао/-ла о...* Оваква упутства треба конкретизовати и везати за одређени планирани циљ учења и исход или стандард постигнућа ученика, као и даље конкретне кораке које од ученика очекујемо. Ово је само један од могућих начина давања адекватне повратне информације ученику на његово, на пример, усмено одговарање: *Показао/-ла си да правиш разлику између повољног и неповољног утицаја човека на природу (основни ниво). За следеће одговарање треба да научиш основне мере заштите живе и неживе природе (средњи ниво)...* Управо у овом процесу размене наставник користи прилику да развије и ојача и метакогнитивне капацитете ученика, о чему је било речи у претходним поглављима.

У том смислу, квалитетан и користан извештај о раду и напредовању ученика треба да:

- буде јасан и лако разумљив;
- опише ученикова постигнућа у односу на дефинисане исходе;
- јасно прикаже наредне кораке у учењу;
- укаже на развојне потребе ученика;
- садржи запажања наставника о позитивним личним особинама ученика;
- буде саопштен у правилним размацима и роковима са којима су сви упознати.

5. ГОДИШЊИ ПЛАН РАДА

НАСТАВНА ТЕМА		ОБРАДА	ОСТАЛО	УКУПНО
1.	Коришћење разних материјала за компоновање	6	2	8
2.	Композиција и покрет у композицији	17	7	24
3.	Орнаментика	6	2	8
4.	Простор (повезивање разних облика у целину)	12	4	16
5.	Одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору ученика	4	/	4
6.	Плакат, билборд, реклама	4	/	4
7.	Ликовне поруке као могућност споразумевања	6	2	8
УКУПНО		55	17	72

6. ГОДИШЊИ ПЛАН (РАСПОРЕД) НАСТАВНОГ ГРАДИВА

ЛЕГЕНДА	
ТИПОЛОГИЈА ЧАСА О – Обрада В – Вежбање Е – Естетска анализа ОБЛИЦИ РАДА ФР – Фронтални ГР – Групни ТД – Тандем ИН – Индивидуални КМ – Комбиновани МЕТОДЕ ДМ – Демонстрација АП – Аналитичко посматрање РЗ – Разговор УИ – Усмено излагање РТ – Рад са текстом ЛС – Ликовни сценарио ИС – Истраживање	ИНОВАТИВНИ МОДЕЛИ ИНН – Индивидуализована настава КО – Кооперативна настава РП – Решавање проблемске ситуације НАСТАВНА СРЕДСТВА ПО – Природни облици ПР – Предмети ДИ – Дијапозитиви ФО – Фотографије РЕ – Репродукције УЦ – Уџбеник МП – Мултимедијална презентација ОИ – Онлајн извори ТА – Табла БИМ – Бим пројектор и лаптоп ОС – Остало ЕВАЛУАЦИЈА

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ СЕПТЕМБАР _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Коришћење разних материјала за компоновање	1. и 2.	„Моја школа”	сликање	колаж	композиција, рекомпозиција	О	УИ, ДМ, РЗ, РТ	ФР, ИН
	3. и 4.	Ликовни материјали	цртање, сликање	комбинована	медијум и техника	О	ДМ, АП, РП	ФР, ИН, ГР
	5. и 6.	Дорада и преобликовање започетих облика „Гледам и стварам”	сликање	колаж	рекомпоновање и редефиниција	О	ЛС, ДМ, АП, РП	ФР, ИН, КМ
	7. и 8.	Дорада и преобликовање започетих облика „Доврши започете облике”	цртање	оловка, фломастер	рекомпоновање и редефиниција	В	УИ, ИС, ДМ	ФР, ИН

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ ОКТОБАР _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Композиција и покрет у композицији	9. и 10.	„Врсте композиција”	естетска анализа	репродукције, видео-бим, уџбеник	уметник, уметничко дело, композиција	Е	ДМ, АП, РЗ, УИ, ИС	ФР, ГР, ИН
	11. и 12.	Композиција линија „Трагамо за линијама”	цртање	туш и перо	врсте линија, линеарна композиција	О	ДМ, АП, РЗ, УИ, ИС	ФР, ИН
	13. и 14.	Композиција линија „Моје двориште”	цртање	фломастер (наставни листић) и туш и перо	богаћење линеарног израза	О	РЗ, ДМ, АП, ИС	ФР, ИН, КМ
	15. и 16.	Композиција боја „Ухвати ритам”	сликање	темпере	облик, боја, ритам, композиција	О	РЗ, УИ, ДМ, АП, ИС	ФР, ИН, КМ

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ НОВЕМБАР _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Композиција и покрет у композицији	17. и 18.	Композиција боја „Бојама причамо”	сликање	по избору ученика	основне и изведене, топле и хладне боје, контраст	О	РЗ, ДМ, АП, РТ, РП	ФР, ИН, КМ
	19. и 20.	Композиција боја „Улица”	сликање	гваш	боја, контраст, светлина, архитектура	О	УИ, АП, ИС, РЗ	ФР, ИН, КМ
	21. и 22.	Композиција светлина и сенки, „Мртва природа”	цртање	угљен	светло – тамно, облик, линија, композиција	О	ДМ, АП, ИС, РП	ФР, ИН
	23. и 24.	Композиција облика „Мој друг”	вајање	глина	удубљена/испуњена маса	О	УИ, ДМ, АП, ИС, РП	КМ
	25. и 26.	Композиција облика, „Облици у простору – Необична грађевина”	вајање	комбинована, дидактичко необликовани материјали	композиција облика, рекомпозиција	О	УИ, ДМ, АП, РП	ФР, ГР

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Композиција и покрет у композицији	27. и 28.	Композиција и покрет, „Вежбе – ликови у покрету”	вајање	жица	покрет, маса, волумен, пропорције	В	УИ, ДМ, АП, РП	ФР, ИН, КМ
	29. и 30.	Композиција и покрет, „Вежбе – Илустровање музичке композиције”	сликање	темпере	сликарска композиција, илустрација	В	ЛС, ДМ, АП, РП	ФР, ИН
	31. и 32.	Вежбе, „Мали фотографи”	сликање	по избору	композиција, врсте, кадар	Е, В	РЗ, ДМ, РП	ФР, ИН
Орнаментика	33. и 34.	Линеарна орнаментика „Завеса, столњак”	цртање	туш и перо	ритам, низ, врсте орнамената	О	РЗ, ДМ, АП, ИС, РП	КМ

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ ЈАНУАР _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Орнаментика	35. и 36.	Површинска орнаментика „Отискивање кромпиром”	графика	отискивање кромпиром	ритам, орнамент	О	РЗ, ДМ, ИС, РП	ФР, ИН
	37. и 38.	Површинска орнаментика; Вежбе, „Скривени ликови”	графика	пошоар	ритам, орнамент, декоративна композиција	В	РЗ, ДМ, АП, РП	ФР, ИН

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ ФЕБРУАР _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Орнаментика	39. и 40.	Тродимензионална орнаментика „Тесто у боји” (Израда амајлије)	вајање	тесто	удубљена/испуњена маса, рељеф	О	ЛС, ДМ, ИС, РП	КМ
	41. и 42.	Аутоматски начин цртања „Линија и ја”	цртање	комбинована	врсте линија, облик, композиција	О	РЗ, ИС, ДМ, АП	ФР, ИН
Простор (повезивање разних облика у целину)	43. и 44.	Субјективно осећање простора „Осећања и простор”	сликање	гваш	осећања, боје, простор	О	РЗ, ИС, ДМ, РП	ФР, ИН, КМ
	45. и 46.	Илузија простора „Ближе – веће; даље – мање”	цртање	оловка	перцепција и аперцепција	О	ЛС, ИС, РЗ, ДМ	ФР, ГР, ИН

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ МАРТ _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Простор (повезивање разних облика у целину)	47. и 48.	Облици и боје у простору „Бајковити свет”	сликање	комбинована	облици, боје, комбинаторика	О	ЛС, РЗ, РТ, ИС, РП	ФР, ИН
	49. и 50.	Линије, површине и облици у простору „Простор и маса”	вајање	глина	однос масе и простора, пропорције	О	ЛС, РЗ, РТ, ИС	ФР, ТД, КМ
	51. и 52.	Шаљиви простор „Мој шаљиви простор”	сликање	по слободном избору	фото-монтажа, рекомпозиција, карикатура	В	РЗ, ДМ, АП, ИС,	ФР, ИН
	53. и 54.	Вежбе Разиграни облици и боје	комбиновани	комбинована	облици, боје, равнотежа, комбинаторика	О	ЛС, РЗ, РП, ИС	ФР, ТД, КМ

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ АПРИЛ _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлици одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Простор (повезивање разних облика у целину)	55. и 56.	Естетска анализа „У свету игре Милана Коњовића”	естетска анализа, сликање	темпере	контраст облика, контраст боја, јединство	Е	ЛС, ИС, РЗ, ДМ	КМ
	57. и 58.	Слика случај; Креативна игра боја, материјала и предмета	сликање	пастел-акварел	ликовни експеримент	О	ИС, ДМ, РЗ	ФР, ИН
Одабирање случајно по личном избору ученика добијених ликовних односа	59. и 60.	„Слика случај” „Борба црвеног и плавог тигра”	сликање	комбинована	ликовни експеримент	В	ИС, РЗ, ДМ, РП	ФР, ИН

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ МАЈ _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлози одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Плакат, билборд, реклама	61. и 62.	Визуелне информације „Слика нам саопштава поруку”	графика	пластелин	визуелна порука, печат	О	РЗ, ДМ, АП, ИС	ФР, ИН, КМ
	63. и 64.	„Плакат дејчјих права”	дизајн, сликање	комбинована	однос слике и текста, граф. дизајн	О	УИ, ДМ, РЗ, РП	ФР, ИН, ГР
Ликовне поруке као могућност споразумевања	65. и 66.	Препознавање карактеристика инсеката	сликање	темпере, самолепљиви колаж	порука, пропорције, односи боја и површина	О	УИ, ДМ, РЗ, РП	ФР, ИН, КМ
	67. и 68.	Препознавање карактеристика животиња „Игра меморије”	сликање	темпере, колаж	контраст, знак, стилизација, визуелне комуникације	О	ЛС, РЗ, ДМ, АП, РП	ФР, ИН

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН НАСТАВНОГ РАДА ЗА МЕСЕЦ ЈУН _____ године

Назив предмета: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Разред: **ТРЕЋИ**

Недељни фонд часова: **2**

Оцена остварености плана и разлици одступања за протекли месец:

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ЛИКОВНИ МЕДИЈ	ЛИКОВНО-ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА	ЛИКОВНИ ПРОБЛЕМ	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА МЕТОДА	ОБЛИК РАДА
Ликовне поруке	69. и 70.	Препознавање професија код људи, „Волео/-ла бих кад порастем да будем...”	сликање	по избору	визуелне комуникације, симболи, одевачки функцији комуникација	О	УИ, РЗ, ДМ, ИС, РП	ФР, ИН
	71. и 72.	„Креативне игре помоћу рачунара”	проширени медији, дизајн	рачунар	однос облика и функције	В	ЛС, ИС, ДМ, УИ, РП, КО	ФР, ГР, КМ

7. ПИСАНЕ ДНЕВНЕ ПРИПРЕМЕ ПО НАСТАВНИМ ЈЕДИНИЦАМА

Редни број: 1. и 2.	Наставна јединица: Коришћење разних материјала за компоновање; Дорада започетог „Моја школа”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: колаж, фломастери	
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика у својој околини; стицање знања о композицији и подстицање дечијег смисла за складно компоновање; развијање способности самосталног изражавања и спонтаног израза; развијање способности за практичну примену стечених знања о техници колажа.			
Ликовни проблем: композиција, рекомпозиција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: УИ, ДМ, РЗ, РТ		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: уџбеник, слике и фотографије (каква је школа некад била), песма „Школа” Херцигоње			
Избор уметничких дела: колажи – И. Табаковић, Р. Раушенберг			
ТОК ЧАСА			
Разговарамо о композицији уз презентацију. Презентација примера уметничких дела и анализа из аспекта композиције. Какав је распоред облика, изражајних елемената (линија, боја)? Ми ћемо данас компоновати, реч КОМПОЗИЦИЈА потиче из латинског језика и значи: састављање више делова у целину. Само стварање композиције називамо компоновање. Шта све може да се компонује? Може да се компонује музичко дело, фотографија, слика, скулптура, грађевина, филм. Групна игра: ученици од понуђених разнобојних облика састављају једну композицију. Разговор о ликовној техници колаж. Подсећамо ученике да се осим папира у боји могу користити и различити други материјали: исечци из часописа, старих календара, каталога, разгледнице и сл. Презентација и анализа уметничких слика у колаж техници. Објашњавање појма <i>рекомпозиција</i> (рушење старе и поновно грађење композиције од постојећих елемената). Читамо песму из уџбеника „Школа” Драгана Лукића. Вршимо анализу песме: Какве су школе у песми Драгана Лукића? Какве су школе некад биле? Каква је ваша школа? Да ли желите промене у вашој школи? Какву школу желите у будућности? Истицање циља часа: Ми ћемо данас компоновати грађевину, нашу школу у форми колажа од разноврсних материјала, дакле налепљивањем припремљеног материјала, по потреби можете применити и бојење делова, целе грађевине, тј. школе. Ученици самостално реализују тему. Слушамо песму „Школа” Херцигоње. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, да ли користе и геометријске и слободне облике, техничку спретност. Путем разговора пружа помоћ о постављеном проблему и задацима уз жељу да ученици сами стварају, искажу слободно креативност и истраживачку способност. Стимулисање ученика кроз разговор, праћење, подстицање. Ликовни проблем продубљујемо према способностима ученика. Учитељ прилази ученицима који су изгубили мотивацију за рад, разговором подстиче и мотивише за даљи рад, похваљује успешне покушаје. Талентованим ученицима који лако и брзо долазе до решења сугерише да додају детаље. Сви дечији радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава да би се утврдило научено о композицији. Естетска анализа према остварености ликовног проблема. Радови се вреднују према критеријуму оригиналности, техничкој умешности и естетском квалитету. Вршимо избор најзанимљивијег рада. Вршимо избор најмаштовитијег рада. Шта бисте променили у радовима? Подстичем ученике који нису завршили рад да истражују нове могућности и да слободно искажу своје идеје.			
Корелација: природа и друштво, српски језик, музичка култура			
Литература: Уџбеник, http://www.youtube.com/watch?v=kZFoDe1SwMw			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

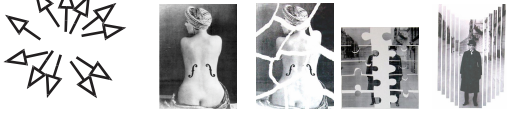
Редни број: 3. и 4.	Наставна јединица: Коришћење разних материјала за компоновање; Ликовни материјали		
Ликовни медијум: цртање, сликање		Техника: комбинована	
Циљеви и задаци часа: оспособљавање ученика за уочавање и коришћење разноврсног материјала за ликовно изражавање; развијање способности за успостављање стратегија за решавање ликовног проблема.			
Ликовни проблем: медијум и техника			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ИН, ГР	Тип часа: О
Наставна средства: дечји радови, презентација, видео-бим, лаптоп, ликовни материјали			
Избор уметничких дела: Леонардо, Рембрант (цртање), Коњовић, Шумановић (сликање)			
ТОК ЧАСА			
Наставни листић: Помоћу тајног писма долазимо до решења: ликовне технике. Учитељ објашњава да је ликовни израз материјализован, јер се уметник служи изабраним материјалом да би приказао своју идеју. Избор материјала зависи од медијума. Ако жели да идеју оствари кроз цртеж, користиће материјале или средства која омогућавају линеарни израз: оловку, угаљ, перо, креду. За сликање се бирају одговарајући материјали за колористички начин рада: акварел-боје, уљане боје, темпера, пастел боје и сл. Ученици отварају уџбеник: у вашим уџбеницима су приказани ликовни материјали и дечји радови у одговарајућој техници. Разговарамо о свакој техници посебно. Учитељ може за сваку технику да припреми радове старијих ученика, да их изложи пред таблу и да у заједничком разговору долазе до решења, прецизно и правилно употребљавају наведене термине. Ученици ваде свој прибор за ликовну културу и испробавају неке од материјала.¹ Ученици се у дискусији договоре о мотиву групног рада. Могући развој: две групе ученика експериментишу са цртачким материјалима (изражавају се линеарно), као и две групе ученика које ће експериментисати са сликарским техникама (изражавају се колористички). Могућа подела ученика на групе може бити насумице извлачењем листића или по учитељевој одлуци.			
Ученици самостално реализују ликовни задатак. Учитељ прати рад ученика и подстиче их да експериментишу, испробавају различите материјале и технике. У току радног дела се слуша музика (за опуштену атмосферу).			
У завршном делу часа ученици упоређују резултате групног рада. Разговара се о уоченим карактеристикама медијума и техника. Презентација уметничких дела у одговарајућим медијумима и техника и анализа уочених сличности и разлика. Понављање и сумирање наученог: цртање је најстарији начин ликовног изражавања при чему уметник своје мисли и осећања изражава помоћу линије (помоћу оловке, туша и пера, фломастера, угљена...) на равној површини папира. Сликање је уметничко изражавање помоћу боја. Ради се на папиру, картону, лесониту, дрвету, платну, зиду у техникама водених боја, гваш, темпера, воштаних пастела, креда у боји или у колаж техници.			
Корелација:			
Литература: Уџбеник			

¹ Примедба: у случају да ученици не чувају прибор у школи, учитељ ће припремити материјале за неке цртачке и сликарске технике.

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

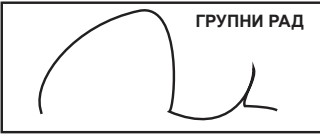
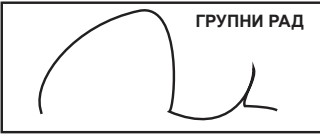
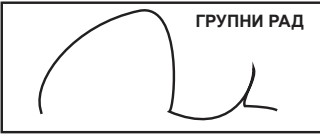
Коментар наставника:

Редни број: 5. и 6.	Наставна јединица: Коришћење разних материјала за компоновање; Дорада и преобликовање започетих радова; „Гледам и стварам”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: колаж	
Циљеви и задаци часа: развијање способности памћења кроз освежавање стечених знања са претходних часова; подстицање развоја умешности и способности комбиновања, варирања; усвајање појмова <i>рекомпозиција</i> и <i>редефиниција</i> ; развијање способности дивергентног и креативног мишљења; оспособљавање ученика за коришћење различитог материјала и медијума.			
Ликовни проблем: рекомпозиција и редефиниција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: исечци из новина, часописа, тканина, кожа, фотографије...			
Избор уметничких дела: Пикасо, Брак, Роберт Маплетори			
ТОК ЧАСА			
Уводни разговор о преображају у нашој околини (од јајета се рађа пиле, од семенке се развија биљка). Деца износе своја искуства са часова природе и друштва. Ученици на табли методом олује идеја набрајају примере преображаја, односно рекомпозиције. Рекомпозиција је стварање нове композиције од постојећих елемената. Изводи се закључак да су сви предмети из наше околине настали рекомпоновањем природних материјала. Редефиниција је само делимично мењање карактеристика композиције. Сликаар виђену стварност претвара у слику мртве природе, вајар камен редефинише у скулптуру.			
План табле: СПАЈАМО, ЛЕПИМО, ГРАДИМО НЕШТО НОВО РЕКОМПОЗИЦИЈА сруши и гради изнова РЕДЕФИНИЦИЈА дај ново значење 			
Ученици рекомпозицију спроводе разлагањем, кидањем, сечењем фотографија из часописа. Тему реализују према свом опажању, доживљају, машти и креативним способностима. Приликом спајања и лепљења материјала дете може у тренутку да промени распоред и поново ће добити још једно оригинално решење, стварање кроз игру. Активност учитеља се огледа у пружању техничке помоћи, разумевању и прихватању нових идеја. Драгоцена помоћ учитеља ће бити ако мотивише и покрене дете на активно учешће у раду и стварању.			
Анализа радова према остварености ликовног проблема и инвентивности. Веома је важно изложити радове свих група. Радови се критички процењују, али се поступа објективно и непристрасно. За сваки рад се даје објашњење са становишта постављеног задатка. Ваша дела можете урамити, изложити у учионици и показати осталим ђацима и вашим родитељима. Сви они ће уочити: оригиналност, маштовитост, занимљивост и креативност на један нов необичан начин.			
Корелација: музичка култура (ритам), природа и друштво			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 7. и 8.	Наставна јединица: Коришћење разних материјала за компоновање; Дорада и преобликовање започетих облика, „Доврши започете облике”												
Ликовни медијум: цртање		Техника: оловка, фломастер											
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика; развијање маште и подстицање смисла за комбиновање и варирање и редифиницију; вежбање способности дивергентног мишљења.													
Ликовни проблем: рекомпоновање и редифиниција													
Стандарди постигнућа:													
Наставне методе: УИ, ИС, ДМ		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: В										
Наставна средства: видео-запис													
Избор уметничких дела: Паул Кле, Пабло Пикасо													
ТОК ЧАСА													
На почетку часа се пројектује филм у којем П. Пикасо ствара пред камером. Учитељ прозива ученике да објасне шта су видели на филму. Усмерава одговоре да би ученици закључили да је уметник цртао тако како би од једног облика направио други. Кроз креативну игру ученици излазе појединачно пред таблу и цртају заједнички рад тако што ће доцртавањем линије да се надовезују на претходни започети облик. На шта вас подсећа добијени цртеж? Закључујемо да комбиновањем линија можемо добити разне облике. Учитељ објашњава појам редифиниције и заједно са ученицима закључује да су они у заједничком раду редифинисали започети облик. Ученици посматрају прилоге у уџбенику. Упоредјују два цртежа П. Клеа. Леви цртеж је започет рад. Шта представља десни цртеж? На шта те асоцира леви цртеж? Затим на наставном листићу доцртавају линије које недостају на левом цртежу. Истицање циља часа: Да ли Вам се свидела игра? Спремио сам вам још једну забавну игру која се зове „Доцртај линију” – доврши започете облике! Ја ћу вам повући једну линију, а затим ће свако према својој машти да претвори цртеж у редифинисани ликовни рад. У раду користите разноврсне линије. Да ли сте спремни?													
План табле: <table><tr><td colspan="2">ДОРАДА И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ ЗАПОЧЕТИХ ОБЛИКА РЕДИФИНИЦИЈА дај ново значење</td><td colspan="2" rowspan="2">РАДОВИ УЧЕНИКА</td></tr><tr><td></td><td></td></tr><tr><td colspan="2"></td><td colspan="2"></td></tr></table>				ДОРАДА И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ ЗАПОЧЕТИХ ОБЛИКА РЕДИФИНИЦИЈА дај ново значење		РАДОВИ УЧЕНИКА							
ДОРАДА И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ ЗАПОЧЕТИХ ОБЛИКА РЕДИФИНИЦИЈА дај ново значење		РАДОВИ УЧЕНИКА											
													
													
Учитељ прилази сваком ученику посебно и повлачи неколико линија на листу од блока. Ученици сами настављају своје цртеже. Учитељ настоји да одржи раздрагану стваралачку атмосферу. Подстиће ученике на креативан приступ решавању ликовног проблема и експериментисање.													
Анализа остварености ликовног проблема. Да ли су изложени радови одговорили на постављене задатке? Да ли су складно распоређене линије и облици? Да ли су креативна решења? Чији рад је најуспешнији? Опишите један рад без показивања. Шта је пропуштено приликом рада? Шта би ти мењао (додао/ одузео)?													
Корелација:													
Литература: Уџбеник, http://www.youtube.com/watch?v=-AHgNrjFMmg&feature=related , http://www.youtube.com/watch?v=83qu_N_0uto&feature=related													

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 9. и 10.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; „Врсте композиција”		
Ликовни медијум: естетска анализа		Техника:	
Циљеви и задаци часа: стимулисање развоја естетског и ликовног искуства, емоција и односа према другима; стицање знања о композицији и принципима компоновања посматрањем уметничких дела; изградња позитивног односа према естетским вредностима; формирање ставова и поштовање другачијег мишљења; упознавање са уметничким делима и културном баштином.			
Ликовни проблем: уметник, уметничко дело, композиција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ДМ, АП, РЗ, УИ, ИС		Облици рада: ФР, ГР, ИН	Тип часа: Е
Наставна средства: репродукције, видео-бим, уџбеник			
Избор уметничких дела: примери уметничких дела са јасним распоредом			
ТОК ЧАСА			
Разговор о међусобном односу различитих облика у одређеном простору. Учитељ подсећа ученике на музичку композицију, наводи неке друге примере композиција. Фокусирање пажње на простор учионице, распоред намештаја, као и примере из школске праксе (распоред наставних предмета). Дефинисање појма: композиција је смислени распоред односа делова одређене целине. И простор самог уметничког дела је распоред ликовних елемената и организовање смислене композиције. Ученици у уџбенику проучавају примере композиција.			
1. Леонардо да Винчи, „Тајна вечера”: Какав је распоред ликова? Која је централна личност? Пронађи где се налазе издвојени ликови у овој композицији. Објашњење хоризонталне композиције.			
2. Фреска из манастира Студеница: У каквом је положају лик? Објашњење појма вертикалне композиције.			
3. Питер Бројгел Млађи, „Парабола ² слеп води слепце”: Како су распоређени ликови? Да ли су ликови распоређени у узлазној или силазној линији?			
Игра погађања: У уџбенику су примери за хоризонтални, вертикални и дијагонални распоред облика. Ученици проналазе решење.			
4. Пол Гоген, „Жути Христ”: Где се налази фигура Христа? Шта још видиш на слици? Ученици уочавају и описују сцену, међусобне односе, положаје ликова. Учитељ помоћу видео-бима приказује неколико репродукција уметничких дела из светске и наше културне баштине са циљем стицања знања о композицији и принципима компоновања. Својим питањима настоји активирати ученике да слободно износе своје мишљење како на њих делује слика, да тумаче значење. Шта је прво привукло твоју пажњу? Какав је распоред облика на слици? Да имаш могућност, шта би променио на слици? У принципу сви одговори су тачни зато што ни у уметности не постоје једини исправни одговори и тумачења. Резимирање знања о композицији.			
Шта се налази у сликарском простору (објекти сцене, ликовни елементи помоћу којим нам уметник представља свој мотив)? Шта је композиција? Које врсте композиција смо данас научили? Да поновимо, које смо ликовне мотиве данас споменули?			
Корелација: српски језик			
Литература: Уџбеник, http://hr.wikipedia.org/wiki/Kompozicija_(likovna)			

² Парабола је кратка, језгровита прича са моралном поруком.

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 11. и 12.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција линија „Трагамо за линијама”	
Ликовни медијум: цртање		Техника: туш и перо
Циљеви и задаци часа: стицање знања о врстама линија, композицији линија; оспособљавање ученика да стечена знања примењују у ликовном изразу; развијање способности опажања разноврсних линија у својој околини; вежбање способности дивергентног мишљења; формирање ставова и поштовање другачијег мишљења.		
Ликовни проблем: врсте линија, линеарна композиција		
Стандарди постигнућа:		
Наставне методе: ДМ, АП, РЗ, УИ, ИС	Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: репродукције, прибор за цртање		
Избор уметничких дела: Ван Гог, Бонар, Вазарели, Пикасо, Рембрант, Моранди		

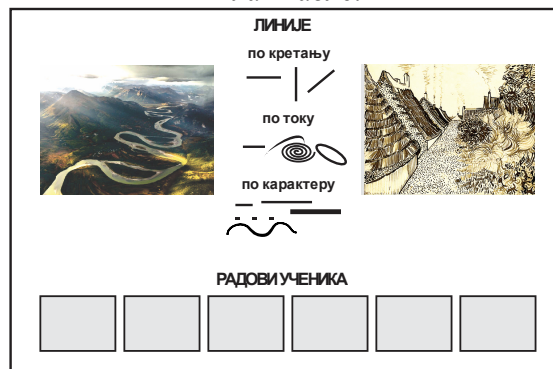
ТОК ЧАСА

Разговарамо: Шта је линија? Где можемо видети линије? Која средства остављају траг? Ученици износе сопствена искуства. Рад са уџбеником. Ученици посматрају и откривају линије у природи. Дискусија о линијама у природи. Учитељ на таблу лепи фотографију реке и објашњава да је уочена линија настала као траг кретања водене масе. На табли повлачимо различите врсте линија и разврставамо их по кретању, по току и по карактеру. Разговор повезујемо са искуствима са часова математике. На репродукцији цртежа Ван Гога (налази се на табли и у уџбенику) ученици проналазе врсте линија. Исто понављамо и са осталим делима из уџбеника. Које врсте линија користи уметник?

Истицање циља часа:

Данас смо учили о врстама линија. Покушај да примениш стечена знања у ликовном раду. Помоћу технике туш и перо прикажи: правац ритмичког кретања ветра у крошњама, или траву, или оранице, или чаробни брег, или нешто по сопственом избору.

План табле:

Учитељ у коректурама настоји да ученике подстиче да остваре свој потенцијал у ликовном изразу. Охрабрује их да користе разноврсне линије, да проналазе необичне комбинације линија.

Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава да би се утврдило научено о врстама линија.

Корелација: природа и друштво, математика

Литература: Уџбеник,
http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5#.D0.9B.D0.B8.D0.BD.D0.B5.D0.B0.D1.80.D0.BD.D0.B0_.D0.BA.D0.BE.D0.BC.D0.BF.D0.BE.D0.B7.D0.B8.D1.86.D0.B8.D1.98.D0.B0

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 13. и 14.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција линија „Моје двориште”	
Ликовни медијум: цртање		Техника: фломастер (наставни листић) и туш и перо
Циљеви и задаци часа: стицање знања о врстама линија, композицији линија; оспособљавање ученика да стечена знања примењују у ликовном изразу; неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних линија и облика.		
Ликовни проблем: богаћење линеарног израза		
Стандарди постигнућа:		
Наставне методе: РЗ, ДМ, АП, ИС	Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: цртачки материјали, апликација, наставни листић		
Избор уметничких дела: Бекман, Леонардо, Ван Гог		
ТОК ЧАСА Након кратког понављања о врстама линија ученици попуњавају наставни листић. У празна поља укрштенице треба да уцртају разноврсне линије по току, по кретању и по карактеру, као и склопове линија. Ученици настављају рад са уџбеником: упознају се са линијама које уоквирују облик, као и са тзв. унутрашњим, текстуалним линијама које описују неке карактеристике облика. Дефинисање појма контуре, односно обрисне линије. Анализирају цртеж Ван Гога. Које врсте линија је користио уметник? Своја запажања цртају у наставни листић. Мотивација: Разговор о дворишту. Ученици описују своје двориште, шта се налази у том простору (трава, цвеће, стаза, и сл.). Да ли се играју на дворишту? Да ли имају кућног љубимца у дворишту? Како изгледа? Истицање циља часа: Нацртај своје двориште. У раду користи разноврсне линије. Линијама попуни цео формат листа. План табле: КОМПОЗИЦИЈА ЛИНИЈЕ Проучавамо потез уметника РАДОВИ УЧЕНИКА		
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, да ли користе и геометријске и слободне облике, техничку спретност. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој стваралачки потенцијал.		Уводни
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Да ли је неко користио разноврсне линије по кретању? Покажи на ком раду су коришћене различите линије по карактеру. На ком раду има највише врста линија? Шта је пропуштено приликом рада? У наставни листић напиши шта је контура.		Главни
Корелација: природа и друштво		Завршни
Литература: Уџбеник		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 15. и 16.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција боја, „Ухвати ритам”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: темпера	
Циљеви и задаци часа: стицање чулне осетљивости за естетске појаве у околини детета; развијање способности визуелног запажања и транспонованја доживљене стварности у ликовном изразу; стицање знања о композицији и ритму; стимулисање развоја естетског и ликовног искуства, емоција и односа према другима.			
Ликовни проблем: облик, боја, ритам, композиција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, УИ, ДМ, АП, ИС		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: видео-бим, лаптоп, презентација, музичко дело			
Избор уметничких дела: Пит Мондријан, Виктор Вазарели, Сергеј Прокофјев „Пеђа и вук”			
ТОК ЧАСА			
Час започињемо понављањем и утврђивањем појмова <i>композиција</i>, <i>компоновање</i>. Учитељ објашњава могућности, тј. принципе организовања елемената ликовне композиције у складну целину. Посебно се осврће на ритам. Пљеска рукама наводећи децу да перцепирају ритам и да повежу са музичким ритмом. Док тапше, пита децу на шта их асоцира тапшање. На табли записује назив наставне јединице: Ритам. У појашњењу појма указује на врсте; бржи – спорији, једнак – различит. Ученици проучавају примере из уџбеника. Након разговора о уоченим приказује се презентација уметничких дела на којима је очигледан ритам. Анализа дела из аспекта ритма облика и боја. Фаза игре ће послужити уједно као мотивација за ликовни рад. Ученици покретима, плесом, тапшањем покушавају да ухвате ритам музичког дела. Разговор о доживљеном. Како би описао овај ритам? Помоћу којих покрета си представио ритам музике? Помоћу којих ликовних елемената бисмо могли представити тај ритам? Приказивање слике „Буги–вуги” П. Мондријана. Анализа и опис уоченог. Какав је ритам представио уметник? Помоћу којих ликовних елемената? Истицање циља часа: Пажљиво послушајте музичко дело, размислите и темпером насликајте свој доживљај ритма. Сликаћете уз помоћ простих геометријских облика у основним бојама. Самостално одлучите које ћете геометријске облике користити. Твоја четкица нек плеше у ритму музике. Код организовања композиције водите рачуна да створите што занимљивије и оригиналније приказе музичког ритма.			
Коректура је усмерена ка решавању ликовног проблема. Учитељ у комуникацији са децом настоји да отклони уочене недостатке на почетку радног дела часа. Не намеће своје идеје, мишљење, нити готова решења. Похваљује ученике који су брзо и лако дошли до оригиналних решења, употребили занимљиве облике, користили интересантан колорит. Помаже ученицима који имају идеју, али не успевају да је материјализују, који услед недостатка самопоуздања и мање оригиналности прегледају туђе радове, који заостају у раду. Трећу коректуру учитељ усмерава на појединце који су посустали у раду, којима је опала мотивација, а похваљује ученике који су успели да реализују своје идеје.			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава да би се утврдило научено о ритму. Шта смо данас научили? Да ли су испуњени сви задаци? Чији је рад другачији од осталих? По чему се разликује?			
Корелација: музичка култура, математика			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 17. и 18.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција боја „Бојама причамо”	
Ликовни медијум: сликање		Техника: по избору ученика
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања боја; препознавање и уочавање ликовног проблема у својој околини и на ликовном делу; проширивање знања о илустрацији; развијање изражајних, практичних и интелектуалних способности с нагласком на дивергентном мишљењу.		
Ликовни проблем: основне и изведене, топле и хладне боје, контраст		
Стандарди постигнућа:		
Наставне методе: РЗ, ДМ, АП, РТ, РП	Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: апликације		
Избор уметничких дела: Франц Марк		

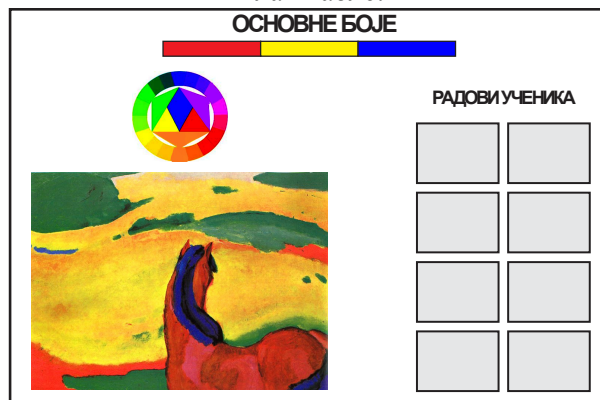
ТОК ЧАСА

На таблу се поставља апликација са кругом боја. Разговарамо о бојама. Које су основне боје? Зашто се називају основним бојама? Које боје добијамо мешањем основних боја? Где можемо у околини видети основне боје? Наглашавамо да бојама сликамо, док линијама цртамо. Поставља се репродукција уметничког дела. Ученици откривају од употребљених боја које нису основне. Које боје нису основне на слици? Како их називамо? (Изведене боје.) Отварамо уџбеник. Разговор о уметничком делу. Који је мотив слике? Које боје користи уметник? Разговор усмеравамо на топле и хладне боје. Које боје су топле? А које хладне? Како делују поједине боје на ученике?

Мотивација:

Учитељ чита текст „Прича о Раку Кројачу”. Анализа текста из аспекта колорита. Учитељ објашњава појмове *илустрација* и *илустраиџор* и дефинише ликовне задатке. „Ваш задатак је да будете модни креатор и да испланирате одећу за Рака Кројача”.

План табле:

Ученици самостално израђују своју илустрацију текста. Учитељ их обилази и разговара са ученицима: да ли могу на други начин, другим бојама да насликају своју илустрацију? Да ли би требало нешто додати? Да ли су употребили само основне боје, или су користили и изведене боје? Саветује ученике да размисле и свесно користе топле односно хладне боје помоћу којих могу изразити одређена осећања.

Одабир успешних радова врше ученици. Дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава тако да се утврди научено о основним и изведеним, као и топлим и хладним бојама.

Корелација: српски језик

Литература: Уџбеник

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

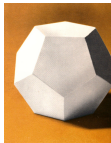
Коментар наставника:

Редни број: 19. и 20.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција боја „Улица”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: гваш	
Циљеви и задаци часа: препознавање и уочавање облика у природи, али и у урбаној околини око себе; неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика; стицање трајних и функционалних знања из теорије о простору; развијање осетљивости за боју, светлину и величину; уочавање и представљање контрастних вредности.			
Ликовни проблем: боја, контраст, светлина, архитектура			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: УИ, АП, ИС, РЗ		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: гваш (водене боје, бела темпера), фломастер, наставни листић, бим плејер, лаптоп			
Избор уметничких дела: Ђ. де Кирико, П. Кле, Хундертвасер, Ле Корбизје, Лотус темпл у Индији			
ТОК ЧАСА			
Обнављање и проширивање знања стечених на претходним часовима. Које боје преовлађују у ово доба године? А у пролеће? Анализа репродукција: уочавање основних и изведених боја као и узајамног дејства боја са нагласком на контраст. Ученици уз помоћ круга боја идентификују уочене боје. Учитељ објашњава контрастне парове боја и како оне појачавају дејство када стоје једна до друге. На којим биљкама можемо уочити контраст? (Нпр. црвене лале и зелени лист.) Ученици отварају уџбеник и проучавају архитектонска дела. Уочавају усвојене односе контрастних боја, облике и уређење зграда и улица. Креативна игра – импровизација у тражењу креативних идеја. Ученици добијају наставни листић са задатком да фломастером обоје зграде контрастним бојама. Учитељ наставља мотивацију ученика кроз разговор о улицама где живе ученици. Они описују облик зграда, боје које преовлађују. Показује примере ученичких радова из ранијих генерација и истиче циљ часа: Прикажите своју улицу како бисте желели да изгледа. Изаберите боје за куће или зграде. За рад користите технику гваш. Сликајте воденим бојама у које ћете додати белу темперу да бисте добили густу боју. Учитељ наглашава да могу користити и основне и изведене боје, али је циљ задатка да користе контрастне боје. Пажљиво усклађујте боје да бисте створили складну целину. При избору облика трудите се да користите необичне и разноврсне облике и детаље који ће улицу претворити у простор у ком би свако пожелео да живи.			
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ помоћ пружа путем разговора о постављеном проблему и задацима уз жељу да ученици сами увиде где греше (уважавајући индивидуалне разлике, мишљења и идеје ученика). Подсећа их на креативне идеје Хундертвасера. Конкретне грешке: мале зграде, неискоришћеност простора папира, коришћење лазурних боја, не користе контрастне боје и сл. Подстиче их да слободно изражавају своје идеје. Настоји да сваког ученика додатно мотивише на што креативније решење, примера ради, да додају још неке детаље (пешак прелази улицу, необични прозори, неуобичајена употреба боја и сл.).			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Да ли су облици јасно уочљиви? Да ли су складно повезани? Да ли су коришћене контрастне боје? Да ли је изражен контраст са позадином или се зграде стапају са њом? Да ли је постигнут склад у композицији? Чија је најмаштовитија улица?			
Корелација: природа и друштво			
Литература: Уџбеник, http://www.scribd.com/doc/40931540/Teorija-boja , http://www.hundertwasser.com/			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

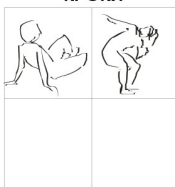
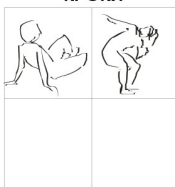
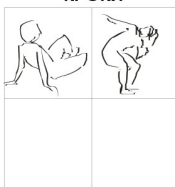
Коментар наставника:

Редни број: 21. и 22.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција светлина и сенки, „Мртва природа”		
Ликовни медијум: цртање		Техника: угљен	
Циљеви и задаци часа: проширивање знања о композицији; стицање знања о светлу и сенци; уочавање и схватање односа светла и сенке; развијање креативности, интелектуалних и чулних способности.			
Ликовни проблем: светло – тамно, облик, боја, композиција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ДМ, АП, ИС, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: разне керамичке посуде, флаше, воће, драперије			
Избор уметничких дела: Милена Павловић Барили, Пол Сезан, Ђорђо Моранди			
ТОК ЧАСА			
Понавља се стечено знање о светлу и сенци из ранијих разреда. На таблу се поставља репродукција дела М. Павловић Барили „Аутопортрет са мајком”. Анализа дела: Који је мотив слике? У ком положају су постављени ликови? Како је представљено лице мајке? Покажи осветљене делове лица. А који део лица је у сенци? Покажи где је извор светлости. Поставља се друга репродукција Ђ. Морандија „Мртва природа са флашама”. Који је мотив слике? Покажи осветљене делове цртежа. Покажи где је извор светлости. Који делови цртежа су у сенци? Закључујемо: уметник помоћу светла и сенке представља волумен облика. Учитељ објашњава и практично демонстрира технику угљена. Поставка мртве природе је уједно и мотивација за рад пошто ученици активно учествују у компоновању мртве природе (размештају драперије и предмете). План табле: СВЕТЛО И СЕНКА РАДОВИ УЧЕНИКА 			
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, да ли користе и геометријске и слободне облике, техничку спретност. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој максимум. У току радног дела се слуша музика (за опуштену атмосферу).			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава тако да се утврди научено о светлу и сенци. Шта смо данас научили? Покажи на ком раду је најуспешније представљен предмет. Чији је рад другачији од осталих? По чему се разликује? Процењивање успешности радова протиче у толерантном разговору и доприноси изграђивању естетских критеријума и мотивације за даљи стваралачки рад.			
Корелација:			
Литература: http://www.scribd.com/doc/22149730/Tehnika-slikanja-ugljen-i-olovka-Painting-technique-charcoal-and-pencil			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 23. и 24.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији. Композиција облика, „Мој друг”														
Ликовни медијум: вајање		Техника: глина													
Циљеви и задаци часа: изграђивање знања о вајарству и изражајним елементима вајарства; стицање знања о могућностима приказа покрета; стицање знања о најпознатијим вајарским остварењима.															
Ликовни проблем: удубљена/испупчена маса															
Стандарди постигнућа:															
Наставне методе: УИ, ДМ, АП, ИС, РП		Облици рада: КМ	Тип часа: О												
Наставна средства: бим пројектор, презентација, одливак вајарског дела															
Избор уметничких дела: Мирон, Микеланђело, Марино Марини, Роден, Тома Росандић															
ТОК ЧАСА															
Час започињемо разговором о мировању и покрету. Надовезујемо се на знања стечена у другом разреду. Прозвани ученици пред таблом приказују одређене покрете имитирајући трчање, ходање, став мирно и сл. Учитељ или потенцијално даровито дете на табли скицира кроки приказани покрет детета. У анализи и упоређивању крокија и покрета ученика закључујемо да је кроки приказ покрета из једног угла гледања. Учитељ поставља гипсани одливак вајарског дела и окреће га да би га ученици доживели из више углова посматрања. Резиме демонстрације: вајарство је уметност прављења тродимензионалних облика. Учитељ објашњава да се у вајарству користе различити материјали: глина, камен, мермер, дрво, метал и сл. У исто време док говори деци пушта презентацију. Објашњава да маса скулптуре заузима одређени део простора (материјалне компоненте затварају простор или се шире у простору). Ученици изблиза проучавају гипсани одливак, опипавајући га схватају суштину вајарског изражајног језика, удубљену/испупчену масу. На таблу се лепи апликација. Ученици показују удубљену/испупчену масу. Истицање циља часа: Помоћу глине прикажи свог друга или другарицу у покрету. Размисли о положају руке, ноге, да ли је савијена, да ли су у раскораку ноге и сл. При обликовању прво направи костур (труп), који ћеш надограђивати додавањем и лепљењем испупчених делова. Твој друг или другарица могу да стоје, седе, да су се сагнули и сл.															
План табле: <table><tr><td colspan="2" style="text-align: center;">КРОКИ</td><td style="text-align: center;">ВАЈАРСКА ФОРМА</td><td style="text-align: center;">МАСА</td></tr><tr><td colspan="2" style="text-align: center;"></td><td style="text-align: center;"></td><td style="text-align: center;"> - ИСПУПЧЕНА - УДУБЉЕНА </td></tr><tr><td colspan="2"></td><td style="text-align: center;">ВОЛУМЕН</td><td></td></tr></table>				КРОКИ		ВАЈАРСКА ФОРМА	МАСА				- ИСПУПЧЕНА - УДУБЉЕНА			ВОЛУМЕН	
КРОКИ		ВАЈАРСКА ФОРМА	МАСА												
			- ИСПУПЧЕНА - УДУБЉЕНА												
		ВОЛУМЕН													
Самосталан рад ученика на реализацији теме. Учитељ прати рад сваког ученика посебно. Саветује и наглашава да додаване делове добро споје са основном формом да би постале компактна целина, јер ће се у супротном приликом сушења додавани делови одлепити. Подстиче ученике да обликују детаље како би вајарски рад учинили занимљивијим.															
Сви дечји радови се постављају на издвојене клупе у виду одељенске изложбе. Учитељ или неки ученик су водичи на импровизованој изложби и воде дискусију о изложеним „експонатима”. Који рад је најбоље приказао покрет? Зашто?															
Корелација: математика, природа и друштво															
Литература: Уџбеник, http://www.youtube.com/watch?v=WB8u-9-XHM															

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 25. и 26.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција облика „Облици у простору – Необична грађевина”			
Ликовни медијум: вајање		Техника: комбинована техничка средства		
Циљеви и задаци часа: неговање слободног дечјег израза кроз индивидуално коришћење различитих дидактички необликованих материјала; развијање флуентности кроз мотивацију ученика да проналазе што више нових идеја за решавање ликовног проблема; стимулисање развоја естетског и ликовног искуства; развијање креативности и дивергентног мишљења кроз увођење ученика у нова искуства.				
Ликовни проблем: композиција облика, рекомпозиција				
Стандарди постигнућа:				
Наставне методе: УИ, ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ГР	Тип часа: О	
Наставна средства: дидактичко необликовани материјали: разне кутије, тетрапак, омоти, картони, алуминијумска фолија, колаж папир, креп-трака или селотејп				
Избор уметничких дела: дела модерне архитектуре				
ТОК ЧАСА				Уводни
Започињемо разговор о месту становања. Ученици описују своје куће, станове. Да ли су све куће или зграде исто саграђене? По чему су сличне? По чему се разликују? Разговарамо о различитим материјалима и могућностима примене. Учитељ приказује примере необичних грађевина. Усмеравање опажања на комбиновање материјала од којих се граде куће, на архитектонске облике, однос облика и намене, боје. Поред кућа и зграда за становање постоје још неке наменске грађевине: школе, болнице, али и бензинска пумпа, аутобуска станица и сл. Ученици говоре које материјале су донели за час и шта би могли од тих материјала „саградити”. Учитељ показује начин изградње одабраног мотива, као и неколико примера ранијих генерација. При демонстрацији наглашава важност рекомпозиције, тј. давања другог значења постојећим облицима (кутијице и сл.) које ће спајати, разлагати, везивати. Истицање циља часа: Данас ћете и ви да градите комбинујући што више облика и материјала. Можете да направите кућу из ваше маште или (бензинску) пумпу за 23. век, аутобуску станицу и сл. Када завршите градњу, облепите ваше грађевине колаж папиром, алуминијумском фолијом и сл. Ко ће поновити задатак?				
Групни рад ученика. Учитељ их обилази и проверава да ли су разумели начин израде, тј. градње. Подстиче их да разиграју машту и да проналазе креативне идеје које ће реализовати везивањем, спајањем. Оним ученицима који имају потешкоћа у спајању кутијица показује начин спајања помоћу креп-траке. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој максимум.				
Необичне грађевине се излажу на две спојене клупе. Ученици вреднују ликовне радове. Шта је био данашњи задатак? Да ли су испуњени сви задаци? Које материјале смо користили да бисмо направили необичну грађевину? Која је најмаштовитија грађевина? На ком раду је употребљено највише разноврсних материјала? Шта смо данас научили? Грађење значи додавање елемената. Градили смо од кутијица стварајући унутрашњи и спољашњи простор грађевине.				Завршни
Корелација: природа и друштво				
Литература: Уџбеник				

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 27. и 28.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција и покрет „Вежбе – ликови у покрету”		
Ликовни медијум: вајање		Техника: жица	
Циљеви и задаци часа: стицање знања о приказивању покрета ликовним средствима; стицање знања о вајарству, врстама; проширивање знања о маси и волумену; развијање способности за успостављање стратегија за решавање ликовног проблема; стимулисање развоја естетског и ликовног искуства; развијање креативности и дивергентног мишљења кроз увођење ученика у нова искуства.			
Ликовни проблем: покрет, маса, волумен, пропорције			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: УИ, ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: В
Наставна средства: лако савитљиве жице у боји, клешта, примери дечјих радова ранијих генерација			
Избор уметничких дела: Ђакомети, Солдатовић			
ТОК ЧАСА			
Разговарамо о вајарству надовезајући се на знања стечена из математике. Шта је маса? Шта је волумен? Помоћу примера из уџбеника и помоћу презентације учитељ указује на разлику између пуне пластике, прошупљене и линијски истањене масе. Да ли се и по чему се разликују ова вајарска дела? Закључујемо да код прошупљене масе није у потпуности дефинисан волумен и залази у простор, а код линијски истањене масе она је сведена на линију. У даљем излагању учитељ усмерава разговор о покрету те се ученици играју пантомиме. Један ученик показује одређене покрете, а остали погађају о ком занимању, спорту, и сл. се ради. Приликом погађања, обраћа се пажња на покрете руку и ногу ученика-пантомимичара. Примери дечјих радова ранијих генерација могу исто да послуже за игру погађања. Истицање циља часа уз јасно објашњење задатака: „Данас ћемо истраживати и играти се жицом и створити неуобичајена вајарска дела”. Ученици треба да направе фигуре од жице, које ће бити у покрету. Као мотив могу одабрати плесаче, тенисера, атлетичара, тркача или неку другу фигуру у покрету. Фигуре ће правити од савијене жице. Са жицом можемо направити линеарно дводимензионалне радове или тродимензионалне скулптуре. Учитељ демонстрира оба поступка израде: 1. – фигуру могу направити савијањем жице, као кад цртају контуру, 2. – прво се израђује костур фигуре, – затим се комад жице савија и додаје се (надограђује се) на костур скулптуре или се једноставно замотава костур. Учитељ наглашава деци да буду опрезни у раду, јер могу да се озледе.			
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ пажљиво прати рад деце, помаже им у пресецању жице, настоји да подстакне дечју креативност и да одржи разиграну радну атмосферу. У коректурама указује на грешке, даје савете за додавање делова и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој максимум.			
Сви дечји радови се постављају на две спојене клупе и анализира се да ли су ученици овладали техником, да ли је приказан покрет и колико су креативни радови. Учитељ дискусију усмерава тако да се утврди научено о маси и волумену. Маса је просторни облик који има три димензије. Волумен или запремина је простор који заузима тродимензионалан облик, односно тело.			
Корелација: математика, природа и друштво			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 29. и 30.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Композиција и покрет „Вежбе – Илустровање музичке композиције или Свирачи у оркестру”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: темпера	
Циљеви и задаци часа: стицање и проширивање знања о композицији; развијање способности за успостављање стратегија за решавање ликовног проблема; развијање способности да доживљену стварност подстакнуту музичком композицијом репродукују, уносећи личне емоције, знање и искуство; упознавање са уметничким делима и културном баштином.			
Ликовни проблем: сликарска композиција, илустрација			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: В
Наставна средства: ЦД плејер, видео-бим, прибор за сликање			
Избор уметничких дела: М. Шагал, П. Бонар, А. Рубљев, Рембрант, П. Кле, М. Павловић Барили, О. Ивањицки			
ТОК ЧАСА			
Ликовни квиз: уз презентацију уметничких дела ученици испуњавају тест. Ликовни квиз уједно означава и понављање и утврђивање знања из композиције и теорије боја (основне и изведене, топле и хладне, хармоничне, контрастне боје). Учитељ у свом излагању повлачи паралелу између музичке и ликовне композиције. Које су сличности? А које разлике? Да ли се може музика представити ликовним средствима? Учитељ објашњава појам илустровања. Након слушања ученици дискутују о музичкој композицији. Која осећања је изазвала музика? Помоћу којег колорита би представили слушану музику? Слушајући музику које асоцијације, призоре су „видели”, замислили. Истицање циља часа: Данас ћемо ликовним средствима описати ову музичку композицију. Затворите очи и препустите се музици. Замислите облике, сцене, боје које би описале ваш доживљај. Да ли музици више одговарају топле или хладне боје? Одлучите да ли ћете користити хармоничне или контрастне боје. Не занемарити ни организацију композиције, како ћете распоредити све елементе ваше композиције у јединствену целину. Ко ће поновити наш задатак? Која је ваша идеја за рад? Како ћете распоредити облике на вашем раду? Које ћете боје одабрати?			
Индивидуалан рад ученика на реализацији задатка. Активности учитеља: Праћење, саветовање и стимулисање ученика кроз индивидуални разговор. Извршавање коректуре у три наврата уз пропратна објашњења и савете за самостално исправљање грешака. Током обиласка ученика док раде, давање додатних објашњења, савета, указивање на пропусте и исправљање грешака. Подстиче ученике у облику алтернативних питања и упута. Можеш ли распоредити ликовне (облике) на други начин? Обрати пажњу на колорит. Мешамо ли у темперу много воде? Учитељ заједно са ученицима врши одабирање адекватних ученичких радова у циљу естетске процене истих.			
Естетска анализа према осварености ликовног проблема. Ученици вреднују ликовне радове. Шта је био данашњи задатак? Да ли су испуњени сви задаци? Који рад је по вашем мишљењу најбоље одговорио на данашњи задатак? Чији је рад другачији од осталих? По чему се разликује? Да ли треба нешто додати и мењати на неком раду? Шта смо данас научили? Шта је илустровање? Процењивање успешности радова треба да протиче у толерантном разговору и да доприноси изграђивању искренности, уважавању, толеранцији, поштовању, договору.			
Корелација: музичка култура, српски језик			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 31. и 32.	Наставна јединица: Композиција и покрет у композицији; Вежбе, „Мали фотографи“		
Ликовни медијум: сликање		Техника: по избору	
Циљеви и задаци часа: развијање способности самосталног изражавања и спонтаног израза; неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика; развијање способности ученика за опажање облика, величина, положаја облика у простору.			
Ликовни проблем: композиција, врсте, кадар			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ДМ, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: Е, В
Наставна средства: репродукције, видео-бим, уџбеник			
Избор уметничких дела: уметничке фотографије, П. Сезан, Ј. Вермер, Караваџо, П. Јовановић, М. Поповић, М. Павловић Барили			
ТОК ЧАСА			
Понављање и утврђивање знања о композицији уз приказивање слајдова са уметничким делима на којима су приказане дијагонална, вертикална и хоризонтална композиција. Фаза игре: На табли су постављена три хамера за сваку екипу (сваки ред је по једна екипа). Свака екипа треба да распореди елементе које ће добити у једну од наведених композиција. (Деца извлаче папирић са задатом композицијом и по троје ученика из сваке екипе лепи на хамер облике). Анализа резултата: Које су боје облици на хоризонталној композицији? (Црвена, жута и наранџаста). А на вертикалној? (Плава, љубичаста и зелена). И на дијагоналној? Бела, сива и црна. Које су боје топле, које хладне, а које неутралне? Мотивација: Разговор о фотографијама. А јесте ли некада ви фотографисали? Када нам је предмет или особа коју желимо да фотографисамо веома далеко, шта ми онда радимо? (Приближимо се или зумирамо). Учитељ приказује презентацију где су на сликама одређени детаљи увећани, како би деци објаснио да могу да сликају и само одређене делове који чине део целокупног призора. Објашњава појам фотографског кадра. Кадар представља оквир, издвојеност из околине. Уметник одабира делове призора по којима гради композицију своје слике. Помоћу изреза може сугерисати садржај и поруку слике (општи, средњи, крупни план, детаљ). Деца добијају картоне, „прозорче“ у облику правоугаоника и објашњава им да замисле да је „прозорче“ њихов објектив фото-апарата и да треба да усликају лице друга или другарице из клупе, а затим само један део његовог лица (око, нос, усне, ухо...). Додатно објашњавање фотографског кадра. Кадар представља оквир, издвојеност из околине. Уметник одабира делове призора по којима гради композицију своје слике. Истицање циља часа: Ваш данашњи задатак на овом часу је да насликате призор по жељи. То може бити поглед кроз прозор учионице, или ваш друг или другарица, или прибор на столу. Користите притом ове картончиће да бисте одабрали жељену композицију. Облике можете укомпоновати хоризонтално, вертикално или дијагонално. Код избора боја пазите на узајамно дејство и усклађеност боја.			
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, техничку спретност. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој максимум.			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Шта је композиција? Композиција представља састављање, распоред и смештај облика у једну складну целину. Постоје три врсте композиције: хоризонтална, вертикална и дијагонална.			
Корелација: математика, природа и друштво			
Литература: Уџбеник			

Уводни

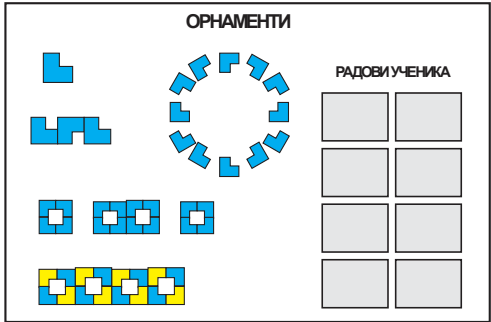
Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 33. и 34.	Наставна јединица: Орнаментика; Линеарна орнаментика, „Украшавамо линијама” (Завеса, столњак)	
Ликовни медијум: цртање		Техника: туш и перо
Циљеви и задаци часа: стицање чулне осетљивости за естетске појаве у околини детета; стицање знања о орнаменту и ритму; развијање изражајних, практичних и интелектуалних способности с нагласком на дивергентном мишљењу.		
Ликовни проблем: ритам, низ, врсте орнамената		
Стандарди постигнућа:		
Наставне методе: РЗ, ДМ, АП, ИС, РП	Облици рада: КМ	Тип часа: О
Наставна средства: примери орнамената (столњак, ћилим, завеса, резбарени орнамент и сл.)		
Избор уметничких дела: дела народне уметности		
ТОК ЧАСА Понављање и утврђивање принципа компоновања по ритму. Креативна игра ритмичког компоновања (учбеник, 34. страна). У упутству учитељ објашњава на које начине могу комбиновати квадратиће понављањем истих мотива, наизменичним понављањем истих мотива у две различите боје, низањем по редовима, комбиновањем, варирањем више мотива. Разговор усмерава на орнаменте, врсте орнамената, мотиве уз примере у учбенику. Проучи како се понављају мотиви код фриза, а како код розете? Учитељ приказује примере орнамената на столњаку, завеси, тапети, резбарени орнамент и сл. Ученици описују шаре које су видели на свом столњаку, завеси и уопште у својој околини. Који мотиви се појављују? Како се поналају мотиви? Учитељ објашњава да се слова и бројеви такође могу користити у орнаментици. Истицање циља часа: Направити шару (орнамент) којом би украсио/-ла своју завесу, столњак. Као мотив користи слова и бројеве које можеш понављати, комбиновати у једном низу, кружно, преко целог формата. За рад користи туш и перо. Труди се да свој рад обогатиш разноврсним линијама. План табле: Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели како треба да створе шару за столњак или завесу. У коректурама настоји да укаже на ритмичко понављање мотива, на комбиновање и варирање мотива. Указује на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој ликовни потенцијал. У току радног дела се слуша музика (за опуштену атмосферу). Заједно анализирамо радове. Истичемо добре примере по оригиналности мотива, ритмичком стварању орнамената, складној целини. Заједно тражимо грешке и пропусте и дајемо савете за отклањање истих. Укратко понављамо шта смо научили на данашњем часу. Шта је орнамент? Шта је ритам? Који мотиви се користе код орнамената? Које врсте орнамената смо упознали?		
Корелација: математика		
Литература: Учбеник		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 35. и 36.	Наставна јединица: Орнаментика; Површинска орнаментика, „Отискивање кромпиром”		
Ликовни медијум: графика		Техника: отискивање кромпиром	
Циљеви и задаци часа: подстицање на дивергентно мишљење, креативност и изражавање сопствене идеје; развијање смисла за декорацију; развијање моторичке способности – правилно уклапање шара и низање једно поред другог; развијање флексибилности – способност тражења различитих путева за решавање ликовног проблема ритма и орнамента.			
Ликовни проблем: ритам, орнамент			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ДМ, ИС, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: кромпир, нож, темпере, примери орнамената			
Избор уметничких дела: Васарели, Б. Рили			
ТОК ЧАСА			
На почетку часа кратко подсећање на појам ритма и орнаментику и његовог значаја у декоративном сликарству. Илустративно приказивање неколико примера орнамената из народне уметности. Анализа мотива и указивање на могућност стварања сложенијих мотива састављених од једноставних геометријских облика.			
Фаза игре: Група ученика од понуђених облика саставља шару. Игра је такмичарског карактера у којој ће победити група која је сложила најмаштовитији орнамент.			
Демонстрација поступка израде печата од кромпира. Објашњење штампања.			
Истицање циља часа:			
Код избора облика користите геометријске облике. Њиховом комбинацијом и варирањем можете да створите сложене мотиве. Мотиве ритмичко понављајте по жељи у низу, кружно, спирално или преко целог формата. При избору боја пазите како се оне међусобно слажу. Различите боје истих облика стварају безбројне варијације орнамената и стварање складне целине.			
Коректуре су усмерене ка решавању ликовног проблема оних ученика који су кренули погрешним путем. Учитељ не намеће своје идеје, мишљење, готова решења. Похваљује ученике:			
1. који су брзо и лако дошли до оригиналног решења,			
2. који су употребљавали занимљиве облике, боје, шаре,			
3. који су своје шаре варирали и комбиновали у складну целину.			
Помаже ученицима:			
1. који имају идеју, али не успевају да је посредно пренесу на папир,			
2. који заостају у раду,			
3. који имају мало оригиналности и самопоуздања.			
Коректуру врши код ученика који су посустали, којима је опала мотивација, дајући подстицај за рад. Мотивише их уз напомену да се упоран рад и стрпљење увек исплате и да су од великог значаја за уметност.			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава тако да се утврди научено о орнаментима.			
Корелација: математика			
Литература: Уџбеник, http://www.vasarely.com/ , http://www.op-art.co.uk/bridget-riley/			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 37. и 38.	Наставна јединица: Орнаментика; Површинска орнаментика; Вежбе, „Скривени ликови”		
Ликовни медијум: графика		Техника: пошоар	
Циљеви и задаци часа: препознавање и уочавање орнамената у околини деце; разликовање геометријских и слободних облика; развијање способности самосталног изражавања и спонтаног израза; развијање способности дивергентног мишљења и смисла за креативност.			
Ликовни проблем: ритам, орнамент, декоративна композиција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: В
Наставна средства: цедиљка за чај, четка, темпере, примери из уџбеника			
Избор уметничких дела: М. К. Ешер, А. Ворхол, В. Вазарели			
ТОК ЧАСА			
Води се дискусија о искуствима деце са претходних часова: о ритму, орнаментима. Успоставља се корелација са математиком (геометријски облици) и музичком културом (ритам). Учитељ подсећа ученике на појам ритма у музичкој култури. Ученици на табли претварају музичке ноте у геометријске облике стварајући ритмичке ликовне композиције. Презентација уметничких дела. Како је уметник постигао ритам? Видљив је и контраст. Које контрастне парове уочавате? Извођење закључка: У ликовној култури ритам боја значи правилно понављање облика, линија, боја. Подсећамо се шта смо научили о орнаментима, које врсте орнамената су научили и применили у свом раду. Учитељ најављује нову методу рада. Данас ћете упознати графичку технику пошоар. Од папира или танког картона ћете исецати мале шаблоне којима ћете прекрити ваш лист. Отисак ћете добити прскањем боје. Објашњавање и демонстрација поступка. Учитељ исеца неки облик од папира ставља на лист од блока, затим умаче четку у боју и трља је кроз цедиљку. Помоћу овог поступка добија распршене тачкице боје. На оне делове где је лист био прекривен неће допрети боја. Објашњава да помоћу овог поступка могу понављати мотиве и стварати површинске шаре (орнаменте). Ученици могу исецати разне облике: кругове, цветове, животиње, звезде, срце и сл. Када исеку одабране облике, размештају на лист од блока и виђеним поступком испрскају. При раду треба да воде рачуна о томе да се мотиви морају ритмички понављати. При одабиру боја морају водити рачуна да оне буду у контрасту са белим папиром да би орнаменти били уочљиви. Ко ће поновити наш задатак? Које ћете облике одабрати? Како ћете организовати њихов распоред на папиру? Које ћете боје одабрати?			
Ученици започињу самостални рад. Учитељ посматра како деца прилазе задатку, да ли су разумели задатак, да ли праве ситне облике, да ли стварају орнаменте или занемарују постављене задатке користећи различите облике, користе ретке, односно сувише густе боје са којима је немогуће добити ефекат распршених боја. Исто тако прати мотивисаност и задовољство ученика. У коректурама утврђује узроке недостатака, настоји да укаже на грешке и охрабрује их да изналазе разне могућности, да се слободно изражавају и подстиче ученике да остваре свој ликовни потенцијал.			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Ликовне проблеме ритам, орнамент, декоративна композиција анализирамо на ликовном раду деце. Откривају ритам, орнамент, декоративну композицију и контраст фигура и позадина. Заједно анализирамо радове и кроз разговор они на завршеним радовима откривају и усвајају ликовне вредности. Као подстицај за расправу учитељ поставља питања: Шта је био наш данашњи задатак? На којим су радовима остварени задаци? Који је рад најоригиналнији? Како је постигнут ритам? На којим је радовима постигнут занимљив однос фигура и позадина? Шта је контраст? Која реч има исто значење?			
Корелација: математика, музичка култура			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 39. и 40.	Наставна јединица: Орнаментика; Тродимензионална орнаментика „Тесто у боји” (Израда амајлије ³)		
Ликовни медијум: вајање		Техника: тесто	
Циљеви и задаци часа: изграђивање знања о вајарству и изражајним елементима вајарства; развијање способности самосталног изражавања и спонтаног израза; развијање креативног и дивергентног мишљења кроз увођење ученика у нова искуства.			
Ликовни проблем: удубљена/испупчена маса, рељеф			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, ДМ, ИС, РП		Облици рада: КМ	Тип часа: О
Наставна средства: тесто, темпере			
Избор уметничких дела: примери египатских амулета			
ТОК ЧАСА			
Уводни разговор о вајарству, утврђивање и проширивање знања. Посебна пажња се посвећује удубљеној/испупченој маси. Ученици добијају тесто и кроз вежбе испробавају обликовање: праве лопту, ваљак, коцку; праве плочу и утискују испупчени предмет; на плочу додају испупчене делове. Мотивациони разговор и демонстрација о египатској уметности и обичајима. Учитељ се осврће на египатске амајлије и прича о томе да су Египћани били сујеверни и имали потребу да се помоћу ње заштите од сваког зла и болести. Обично су је носили као привезак око врата, као наруквицу или прстен. Ученици анализирају амајлије. На који начин је постигнута рељефна структура амајлије? Истицање циља часа: Данас ћемо правити амајлију. Прво извајај форму амајлије. Амајлија може бити кружног облика, у облику птице, стилизованог ока и сл. На основни облик додавај рељефне украсе. Такође, можеш да шиљастом алатком утиснеш линије. Када завршиш са обликовањем, свој рад обој прво белом темпером или акрилном бојом да би уједначио површину амајлије. Након тог осушеног слоја могу се наносити жељене темпере боје.			
Ученици раде на стварању сопственог ликовног рада. Учитељ на самом почетку рада проверава да ли су сви ученици почели са радом и да ли је свима јасно шта треба да раде. Кроз индивидуалан разговор помаже оним ученицима који нису разумели тему. Такође, остале ученике додатно мотивише за рад и охрабрује у реализацији својих идеја. Путем разговора им пружа помоћ у реализацији идеја. Усмерава ученичку пажњу на упрошћавање облика, истичући важност једноставности и оригиналности амајлије. Током другог обиласка више пажње посвећује ученицима који су заостали у раду. Путем разговора им пружа помоћ и наводи их да сами уоче грешку и исправе је уз уважавање идеја, мишљења и индивидуалних разлика између ученика. У трећој коректури посвећује пажњу ученицима који су се брзо заситили радом, који су изгубили мотивацију, заморили се или раде површно подстичући их да додавањем детаља, украса побољшају своје ликовно остварење. Подстиче их да буду истрајни у реализацији својих идеја. Похваљујем ученике који су имали добру идеју и на добром су путу да исте остваре.			
Сви дечји радови се излажу на заједничкој изложби и расправља се о остварености задатка. Учитељ дискусију усмерава тако да се утврди научно о испупченој/удубљеној маси.			
Корелација:			
Литература: Уџбеник, http://www.metmuseum.org/toah/hd/egam/hd_egam.htm			

³ Амајлија (турски назив) или амулет (арапски, латински назив) за предмете који тобоже штите од болести.

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 41. и 42.	Наставна јединица: Простор (Повезивање разних облика у целину); Аутоматски начин цртања. „Линија и ја”		
Ликовни медијум: цртање		Техника: комбинована	
Циљеви и задаци часа: развијање и унапређивање ликовно-естетског изражавања; развијање осећаја за композицију и слагање облика у јединствену целину; унапређивање способности за квалитетну естетску анализу и евалуацију постигнутих резултата.			
Ликовни проблем: врсте линија, облик, композиција			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ИС, ДМ, АП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: цртеж на табли, оловка, фломастери, лепак, маказе			
Избор уметничких дела:			
ТОК ЧАСА Понављање о линијама. Учитељ на табли показује цртеже настале у једном потезу. Ученици такође цртају неке облике настале у једном потезу. Анализа цртежа. Ученици на пола листа блока фломастером исцртавају врсте линија. Учитељ их подстиче да користе што разноврсније линије по дебљини и дужини и да попуне целу површину. Објашњава им да се код повлачења линија опусте и не размишљају о томе шта ће нацртати. Мотивациони садржај: Учитељ чита одломак са описом необичних животиња. Књижевни опис је повод за разговор о животињском свету, као и о митским, необичним животињама које су плод људске фантазије (змајеви, грифони, сфинге, рајске птице и сл.). Учитељ охрабрује децу да и сами измишљају животиње необичног облика. Истицање циља часа: Узмите ваш лист који сте данас исцртали разноврсним линијама. Ваш рад је постао један јединствени колаж папир. Исецајте, цепајте ваш колаж папир и од уситњених делова саставите једну слику. Препоручене теме за рад су птице, рибе, коњаник, маска, али и замишљене животиње из ваше маште. Ученици раде према индивидуалним ликовним способностима и ликовно-техничким могућностима. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, прилази сваком ученику, подстиче га, подсећа на мотив, даје упуте у облику алтернативних питања. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре максимални потенцијал. Можеш ли свој мотив укомпоновати на други начин? Који је био наш ликовни задатак? Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Шта је био наш данашњи задатак? Како се зове техника којом смо радили? Шта је колаж? Шта је композиција? Ученици описују коју животињу су приказали, и закључују шта се још могло урадити или побољшати. Опишите један рад без показивања, а ми ћемо покушати открити који је то рад.			
Корелација: српски језик, природа и друштво, музичка култура (карневал животиња)			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 43. и 44.	Наставна јединица: Простор (Повезивање разних облика у целину); Субјективно осећање простора, „Осећања и простор”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: гваш	
Циљеви и задаци часа: развијање креативних способности ученика, субјективног мишљења и ликовног сензибилитета за простор; подстицање и навикавање ученика да разраде ликовну идеју у детаље и направе план решавања ликовног проблема.			
Ликовни проблем: осећања, боје, простор			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ИС, ДМ, РП		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства:			
Избор уметничких дела: Теодор Жерико, Стабс, Едвард Мунк, Естебан Перез Муриљо, Јузпе де Рибера.			
ТОК ЧАСА			
Разговарамо о томе да смо сви ми некада били очевици неког догађаја и да су они у нама изазвали различита осећања (туга, срећа, љутња). Некада смо весели, љути, а понекад тужни. На наша осећања често утиче и околина. Лични доживљаји природе и света око нас не морају да буду увек тужни. Неки призори могу да изазову у нама дивна осећања, да се осећамо срећним. Уметник свој доживљај света изражава кроз ликовна дела. Сликара је очевидац неког догађаја. Отварамо уџбеник. Посматрамо и анализирамо слику где се приказује борба лава и коња. Опиши простор слике и осећања која слика изазива у теби. Закључујемо да се на овој слици уочавају снажна осећања, наслућује се напета атмосфера, неизвесност. Помоћу којих боја (композиције боја) сликар успева да изрази та осећања? Појединачно анализирамо сваки прилог. Какво осећање у теби изазивају фотографије? Дискусија о фотографијама треба да мотивише ученике да причају о својим доживљајима када су се осећали тужно, срећно, пријатно били изненађени и сл. Истицање циља часа: Покушај да изразиш своја осећања композицијом боја. Теме за твој рад могу бити: олуја, ватромет, карневал, пријатно изненађење, један леп сан. У раду користи технику гваш или темпера.			
На почетку радног дела учитељ утврђује да ли су схватили задатак и да ли имају неке потешкоће у реализацији. Са сваким учеником обавља индивидуални разговор шта ће приказати, која осећања, помоћу којих боја. Додатном мотивацијом подстиче их да самостално пронађу идеју за рад. Похваљује ученике који су брзо и лако дошли до оригиналних решења, употребили занимљиве облике, користили адекватну композицију боја. Помаже ученицима који имају идеју, али не успевају да је материјализују, који услед недостатка самопоуздања и мање оригиналности прегледају туђе радове, који заостају у раду. Трећу коректуру учитељ усмерава на појединце који су посустали у раду, којима је опала мотивација, а похваљује ученике који су успели да реализују своје идеје.			
Одабрани дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Радови се вреднују према критеријуму оригиналности, креативности, стваралачкој машти, богатству идеја, флуентности, али и по успешном приказу одређених осећања. Која осећања су представљена на овом раду? Помоћу којих боја? Колико је успешно приказано осећање помоћу композиције боја? По чему се овај рад разликује од осталих? Шта би ти мењао, додао? У разговору не дајемо предност само једном раду, нити неки рад не оцењујемо као најслабији.			
Корелација: природа и друштво			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 45. и 46.	Наставна јединица: Простор (Повезивање разних облика у целину); Илузија простора, „Ближе – веће; даље – мање”										
Ликовни медијум: цртање		Техника: оловка									
Циљеви и задаци часа: препознавање и уочавање облика у природи, али и у урбаном простору; оспособљавање за уочавање ликовних проблема у ликовном делу; развијање способности аналитичког проматрања; развијање стваралачке маште, интереса и воље; развијање естетских и радних особина ученика.											
Ликовни проблем: перцепција и аперцепција											
Стандарди постигнућа:											
Наставне методе: ЛС, ИС, РЗ, ДМ		Облици рада: ФР, ГР, ИН	Тип часа: О								
Наставна средства: репродукције, лењир, оловка											
Избор уметничких дела: Гензборо, С. Шумановић, Ј. Вермер, П. Сезан, Роберт Капа, А. Кертес, Р. Магрит											
ТОК ЧАСА											
Уводни разговор о простору и облицима у простору. Демонстрација и анализа репродукција. Учитељ питањима усмерава аналитичко проматрање: Шта је заједничко код ових уметничких дела? Какав простор приказује уметник на првој репродукцији? Шта се налази у предњем плану? Шта је приказано у позадини? Да ализирамо величину представљених облика на првој репродукцији. Ученик излази и мери висину мушкарца и упоређује са висином дрвета у позадини. По истом принципу се анализирају и остале репродукције. Заједно закључујемо: облици ближе нама су већи (у правој величини), а удаљени облици су умањени. Мењањем величина може се дочарати да је нешто ближе или даље. Ученици проучавају примере у уџбенику. Ученици описују своје идеје за рад. Заједнички договор о мотиву рада. Учитељ објашњава карактеристике технике оловке.											
План табле: ПРОСТОР РАДОВИ УЧЕНИКА <table><tr><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td></tr></table>											
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, њихову мотивисаност за стваралаштво и техничку спретност у реализацији идеја. У коректурама настоји да укаже на грешке: не користе мекану оловку, цртају мале мотиве, распоред облика, ученици цртају само контурама. Додатном мотивацијом подстиче ученике за коришћење структуралних линија, за сенчење, додају неке нове детаље којима ће обогатити рад и сл.											
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о креативном аспектима рада. Да ли су радови различити или су рађени по шаблону? Колико је успешан приказ простора? Да ли је постигнута ликовност? Које су уочене грешке? Шта би требало мењати?											
Корелација: математика, природа и друштво											
Литература: Уџбеник											

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 47. и 48.	Наставна јединица: Простор (Повезивање разних облика у целину); Облици и боје у простору, „Бајковити свет”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: комбинована	
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика, боја; развијање индивидуалног ликовно-естетског сензибилитета; развијање стваралачке маште, интереса и воље; развијање естетских и радних особина ученика.			
Ликовни проблем: облици, боје, комбинаторика			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, РЗ, РТ, ИС, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: маказе, лепак, темпере, фломастери (туш и перо)			
Избор уметничких дела: из уџбеника			
ТОК ЧАСА			
Цео час је замишљен као једна креативна игра облицима, линијама и бојама. Ученици експериментишу са материјалима и проналазе нове путеве за реализацију својих идеја. Учитељ их подсећа на претходна искуства када су упознали технику пошоар. Да ли неко може да опише поступак рада у овој техници? Да ли вам се свидела техника пошоар? Учитељ објашњава да ће и данас користити шаблоне, и њима ће покривати делове слике које не желе да обоје, слично као и код технике пошоар. Приликом исецања шаблона ученици ће сачувати и позадину, тзв. негативну форму, која ће исто послужити у ликовном експерименту. Помоћу негативне форме ће заштитити позадину свог рада, а позитивном формом сам мотив док осликавају позадину. Ученици проучавају прилоге у уџбенику. Мотивација: Учитељ чита бајку или неки путопис о егзотичним крајевима. Разговор ће водити сходно опису. На пример бајке: Који ликови се појављују у овој бајци? Да ли се појављују нека чудновата бића? Опишите како сте их замислили. Размислите како ћете представити свој бајковити свет. Радићемо комбинованом техником: Помоћу којих облика? Како ћете комбиновати облике да бисте и њиховим распоредом створили свет из маште? Не заборавите да и боје доприносе стварању бајковитог света. Користите неуобичајени колорит. Свој рад можете допунити и линијама као што сте видели на примерима ученичких радова. Играјте се, истражујте и маштајте кроз ликовно стваралаштво.			
Учитељ не намеће своје идеје, мишљење, готова решења. Подстиче истраживачку иницијативу ученика. Похваљује ученике: 1. који истражују своје могућности, 2. који су употребљавали занимљиве облике, боје, 3. који су распоредом облика створили складну целину. Помаже ученицима: 1. који имају идеју, али не успевају да је реализују, 2. који немају идеју и прегледају туђе радове, 3. који заостају у раду, 4. који имају мало самопоуздања и истраживачког духа. Прати мотивисаност за стваралаштво уз напомену да се упоран рад и стрпљење увек исплате и да су од великог значаја за уметност.			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Креативни аспекти анализе радова: различитост, сличност, тј. стереотипи, ликовност.			
Корелација: српски језик			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 49. и 50.	Наставна јединица: Простор (Повезивање разних облика у целину); Линије, површине и облици у простору; „Простор и маса”		
Ликовни медијум: вајање		Техника: глина	
Циљеви и задаци часа: стицање знања о вајарству и изражајним елементима вајарства; развијање способности самосталног изражавања и спонтаног израза; развијање креативног и дивергентног мишљења кроз увођење ученика у нова искуства; неговање радозналости за ликовно стварање, упорности и истрајности, прецизности и уредности; развијање моторичке способности ученика.			
Ликовни проблем: однос масе и простора, пропорције			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, РЗ, РП, ИС		Облици рада: ФР, ТД, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: апликације, уџбеник, глина			
Избор уметничких дела:			
ТОК ЧАСА			
У корелацији са математиком се понављају појмови волумен и маса. Ученици проучавају прилоге из уџбеника. Закључак: Простор који обавија масу зове се спољашњи простор. Простор који испуњава масу зове се унутрашњи простор. Тродимензионална композиција код које простор слободно улази и излази кроз масу изазива утисак кретања. Мотивација: Текст из литературе о другарству са описом изгледа друга/другарице. Опиши друга са што више детаља. Остали ученици погађају о коме се ради. Ученици седе један насупрот другом, посматрају се и описују нос, очи, уста свог друга. Учитељ их подстиче: где се налазе уши (у висини обрва, а дно у висини врха носа)? Учитељ дефинише појам пропорције.			
Истицање циља часа:			
Наш задатак је да извајамо портрет дуга. За рад ћемо користити глину. Прво направи основни облик главе, на који ћеш додавати детаље (уста, нос, уши). При раду пази на пропорције лица, да сваки део лица поставиш на право место. Не заборави да се изнад чела налази коса.			
Распоређујемо столове, по четири ученика седи у групи. Припрема глине и подлоге на којем ће обликовати свој рад. Учитељ даје смернице ученицима који још нису започели са радом или су погрешно започели рад. Разговара са њима и отклања нејасноће у раду уколико оне постоје и истиче суштину ликовног проблема. У другој коректури већу пажњу посвећује оним ученицима који су заостали у раду. Не намећући своје мишљење и идеје, покушава да усмери ученике да сами увиде грешке и да их самостално отклоне на прави начин. Подстиче их да буду истрајни у раду. Похваљује ученике који су имали добру идеју.			
Ученички радови се излажу на две клупе у учионици. Учитељ дискусију усмерава тако да се утврди научено о просторном обликовању. Разговара се о томе кога су представили ученици. Да ли се при обликовању портрета друга водило рачуна о односу масе и простора? Да ли је портрет пропорционалан? Да ли је портрет друга приказан са више детаља? Који рад би похвалио? Које грешке си уочио? Шта би мењао, додао да се побољша рад? Опиши један рад својим речима без показивања.			
Корелација: математика			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 51. и 52.	Наставна јединица: Простор (Повезивање разних облика у целину); Шаљиви простор, „Шаљиви простор, шаљиви лик”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: по слободном избору	
Циљеви и задаци часа: развијање индивидуалног ликовно-естетског сензибилитета; развијање способности за успостављање стратегија за решавање ликовног проблема; стицање знања о карактеристикама карикатуре; омогућити ученицима да осете задовољство при стваралачком раду.			
Ликовни проблем: фото-монтажа, рекомпозиција, карикатура			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ДМ, АП, ИС		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: В
Наставна средства: апликација, табла, репродукције уметничких дела, видео-бим, ЦД, лаптоп, колаж, фото-монтажа, оловке у боји, фломастер			
Избор уметничких дела: Вилијам Хогарт, Оноре Домије, М. К. Ешер, Рене Магрит, Салвадор Дали, Марсел Душамп, Макс Ернст			
ТОК ЧАСА			
Понављање градива о простору усвојеног на претходним часовима. Приказ дела уметника. Шта је необично на приказаној слици? Покажи и објасни шта је нестварно, шаљиво на слици. Објашњење појмова <i>фото-монтажа</i>, <i>рекомпозиција</i>. Да ли у овој учионици има нешто необично? Како би учионицу претворио у нестварни, шаљиви простор? (Необично би било да су столице окренуте наопачке, да уместо лустера на плафону висе столови, и сл.) Игра се игра откривања. На табли је залепљена апликација прекривена пољима испод којих се налази карикатура Новака Ђоковића, познатог спортисте. Неколико ученика излази пред таблу и бира бројевима означено поље. Сваки ученик чита питања (тематика занимљивости о познатим уметницима, медијима, техникама). У случају позитивног одговора открива се то поље и ученик покушава открити тајанствену личност. Решење је карикатура која упућује на ликовни проблем. Објашњавање појма <i>карикатура</i> уз приказ примера карикатура. Разговарамо о распореду облика и њиховој величини, као и другим особинама карикатуре. Објашњавамо да су најчешћи мотиви карикатура ликови. У карикатури се пренаглашавају неке особине, али је важно да се ликови не исмевају, да се нико не увреди. Истицање циља часа и објашњавање задатка.			
Ученици раде самостално на практичном раду. Сваки ученик ради на реализацији теме према својим индивидуалним, ликовним и креативним способностима. Размишљају и долазе до сопствених идеја које ће им бити подстицај за реализацију њиховог ликовног рада. Учитељ прати рад ученика. Посматра их неко време и утврђује у којој мери су почели са радом. Код оних ученика који не започињу свој рад проналази начин да их индивидуално покрене. Када сви ученици отпочну са радом и настане радна атмосфера, обилази ученике и врши индивидуалну коректуру.			
Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Процењивање се обавља према степену оствареног ликовног проблема, техничкој умешности, оригиналности, маштовитости. У разговору не дајемо предност само једном раду, нити неки рад оцењујемо као најслабији. Сваки рад може имати и добре и лошије елементе, па се у коректури морају истицати и једни и други. Стрпљиво слушамо сваког ко о радовима говори. Истовремено развијамо укус и критеријум самих ученика, јер и они активно учествују у процењивању. Све ученике похваљујем што су истрајали у раду. Све радове компонујемо у једну целину и правимо изложбу у учионици.			
Корелација: српски језик			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 53. и 54.	Наставна јединица: Простор (повезивање разних облика у целину); Вежбе; Разиграни облици и боје		
Ликовни медијум: комбиновани		Техника: комбинована	
Циљеви и задаци часа: проширивање знања о просторним облицима; оспособљавање ученика за разликовање дводимензиалног и тродимензионалног простора; проширивање знања о вајарским формама (мобили) и компоновања по принципу равнотеже; подстицање радозналости и интересовања деце за експериментисање процесима; подстицање развоја способности за уочавање односа међу облицима у простору; развијање моторичких способности.			
Ликовни проблем: облици, боје, равнотежа, комбинаторика			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, ИС, ДМ		Облици рада: ФР, ИН, ГР	Тип часа: В
Наставна средства: картон, маказе, лепак, конач/вуница, крпице, мале пластичне и картонске кутије, дрвца, штапићи и сл.			
Избор уметничких дела: мобили А. Калдера			
ТОК ЧАСА			
На почетку часа ученици (разговором и игром) демонстрирају кретање птице, жабе, кенгура, балерине, ветрењаче. Шта покреће ветрењачу? (ветар). Посматрајте дрвеће, гране, лишће. Како ћемо покренути лист папира који мирује на ђачкој клупи? Дуните и разговарајте о томе када мирује, а када се покреће. Видели смо и закључили како се креће једно тело, а да ли може истовремено да се помера више тела? Воз је састављен од вагона, сви заједно направите један воз и покажите како се креће. Певају песму: „Ћиху-ћиху-ћиху-ху”. Где се одвија кретање? (у простору, учioniци).			
Разговор о вајању, вајарској форми, врстама, мобилу, демонстрација уметничких дела. Проблем равнотеже могу схватити на личном плану експериментишући. Резимирамо: Вајање је просторно обликовање.			
Истицање циља часа:			
На овом часу ћемо правити неке облике од материјала који сте донели. Разиграни облици и боје ће зависити од нашег тренутног расположења. Сваки ученик бира смајлић како се тренутно осећа. Ученике делимо у више група. Веома је важно код формирања група да буду ђаци различитог расположења. На почетку можемо почети од једноставнијих примера (геометријски облици: круг, троугао, квадрат, правоугаоник). Учитељ уз помоћ ученика демонстрира један једноставан мобил. Приликом дефинисања задатака указује и на могућност стварања интересантних и сложених комбинација од једноставних геометријских облика. Ученици могу обликовати ликове (породица, одељење), воће, поврће, играчке и сл.			
Ученици у групама израђују свој мобил. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, да ли користе и геометријске и слободне облике. Ученици лепе, дорађују, секу, договарају се у групи, учитељ обилази и врши коректуре, подстиче, мотивише, бодри, додатном мотивацијом помаже. Сваки облик треба пробушити и низати на канап на различитим удаљеностима. Између облика везује се један чвор. Сви ученици виде другачије, учитељ води рачуна да свако дете споји направљене облике. Постоји безброј начина за комбиновање облика. Водити рачуна о равнотежи и о складној целини тражећи најмаштовитије начине за повезивање облика.			
Све радове качимо испред табле, уживамо у заједничкој изложби чији су ствараоци деца. На табли може бити исписана порука о игри коју је написао познати песник Љ. Ршумовић: „Игра је здравија од млека; игра је свежија од воде; игра је за човека најлепши дар слободе”. При процени резултата рада на овом часу узимати у обзир присуство стваралачког елемента и оригиналности при спајању и формирању облика.			
Корелација: математика, музичка култура – певање песме, природа и друштво – материјали			
Литература: Уџбеник, http://www.calder.org/			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 55. и 56.	Наставна јединица: Простор (повезивање разних облика у целину); „У свету игре Милана Коњовића”		
Ликовни медијум: естетска анализа, сликање		Техника: темпера	
Циљеви и задаци часа: стимулисање развоја естетског и ликовног искуства кроз естетске импулсе; развијање способности самосталног изражавања мишљења о уметничким делима; развијање способности дивергентног мишљења; упознавање са делима из наше културне баштине.			
Ликовни проблем: контраст облика, контраст боја, јединство			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, ИС, РЗ, ДМ		Облици рада: КМ	Тип часа: Е
Наставна средства: уџбеник, презентација, видео-бим, блок, темпера			
Избор уметничких дела: Милан Коњовић			
ТОК ЧАСА			
Дискусија о контрасту. Ученици путем умне мапе сумирају појам контраста. Обнављање и проширивање знања о основним и изведеним бојама. Учитељево усмено излагање: Уметници који су оставили за собом ликовни траг, тј. уметничко дело оставили су и поруку сликом коју ми посматрачи гледајући покушавамо да откријемо. Гледајући уметничка дела откривамо тајну, а свака слика представља живот у одређеном периоду. Најава наставне јединице: Милан Коњовић, познати сликар војвођанске равнице, волео је да слика пределе, житна поља, војвођанске салаше. Поред поменутих, деца су била чест мотив његових слика. Често је говорио да је за сликара важно да заувек остане дете. Анализа слика у уџбенику. Који је главни мотив ове слике? Опиши простор слике и осећања која слика изазива у теби. Које боје преовлађују на овој слици? У прилогу је круг боја, упореди боје које користи сликар са датим бојама у кругу. Шта уочавате? Коњовић користи боје које се налазе једна насупротив другој, то су контрастне боје, помоћу којих се ствара жива и динамична композиција. Истицање циља часа: Контрастним бојама насликај теби познати предео. У раду користи густе темпера боје.			
План табле: ПОЈАМ КОНТРАСТ КОНТРАСТ БОЈА РАДОВИ УЧЕНИКА			
Ученици прелазе на самостално, креативно ликовно изражавање. Док ученици траже оригинална решења, учитељ их обилази и помаже ученицима у решавању ликовног проблема, уколико је то потребно.			
Изложба радова, колективна анализа, дискусија и естетско процењивање радова према степену оствареног ликовног проблема, оригиналности, естетских квалитета и техничке умешности. Посебна пажња се усмерава на контраст боја. Шта смо данас научили? Под композицијом се подразумева избор и међусобни однос ликовних елемената. При остваривању композиције уметник може бити подстакнут: природом, људима, животињама, музиком, текстом или својом маштом. Композиција боја једне слике назива се колорит.			
Корелација: српски језик			
Литература: Уџбеник; http://www.scribd.com/doc/47809091/Teorija-boja ; http://www.rastko.rs			

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 57. и 58.	Наставна јединица: Одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору ученика; Слика случај; Креативна игра боја, материјала и предмета		
Ликовни медијум: сликање		Техника: пастел-акварел	
Циљеви и задаци часа: увођење ученика у нова искуства; развијање индивидуалног ликовно-естетског сензибилитета; подстицање и развијање смисла за креативност; оспособљавање за извођење емотивно-ефективних садржаја.			
Ликовни проблем: ликовни експеримент			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ИС, ДМ, РЗ		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: туш, бела боја, вода, лист из блока или хамер			
Избор уметничких дела: Пикасо, Предраг Пеђа Милосављевић			
ТОК ЧАСА			
Час почињемо игром. Ученици сипају неколико капи мастила насред папира, затим савијају папир. Када буду отворили, добиће Роршахове мрље. Посматрање и анализа добијених резултата појединаца. На шта те подсећа ова мрља? Учитељ разговор усмерава тако да ученици схвате да се различити облици могу добити сасвим случајно. А случајно створене мрље могу пробудити машту и подстаћи нас на стварање занимљивих ликовних дела. Неке уметничке композиције можемо, такође, добити сасвим случајно. На неким сликама нашег уметника Предрага Пеђе Милосављевића видимо поступак разливања боја по платну. Клизећи низ нагнуто платно, боја прави шаре које настају без знања уметника шта ће да испадне, дакле случајно. Такве ефекте уметник оставља или их делимично прерађује, додајући неке детаље помоћу четкице. Тако су настале неке од његових познатих слика („Носорог и друге”). Има доста случајева када сликар недовршену слику окрене наопако и одједном у њој „открије” нешто ново што дорађивањем претвори у успешну композицију. У уџбенику је приказан рад нашег другара, погледајте и опишите шта видите. Занимљивост: Туш се као цртаћи материјал користио у Кини још 2550. године пре нове ере. Данас ћемо туш користити другачије, није нам потребно перо, али нам је потребна вода и бела боја.			
У једну посуду помешати туш и воду, поставити изабрану подлогу (хамер папир подељен за више ученика или лист из блока бр. 5) и различити припремљен материјал. Разливањем туша помешаног са водом настаје нешто необично, ново, занимљиво. Рад оставити да се осуши. Док се рад суши (разливена мрља), ученици узимају посебан папир и записују шта виде и о чему размишљају гледајући рад. Да ли су очекивали тако нешто? Шта су замислили? Да ли могу замишљено дорадити белом бојом? Ученици самостално реализују тему према свом опажању, доживљају, машти и способностима. Наносе белу боју, која се уклапа у нову целину. Када дограђују мрље, ученици завршавају и своје писане радове. Исти поступак можемо поновити са тушевима у боји. Тушове у боји разлити по хамеру, дорадити ако је потребно неком бојом и рад оставити у учионици да уживамо у заједничком стварању.			
Естетска анализа према остварености ликовног проблема. Ученици читају своје текстове и објашњавају ликовне радове. Ако ти се деси да случајно направиш мрљу на листу папира, немој да се растужиш. Од те мрље може да настане право уметничко дело. Препусти се машти и мрљу догради. Намажи врхове прстију темпером и нанеси боју на папир где је мрља.			
Корелација: српски језик (пишемо састав)			
Литература: http://www.youtube.com/watch?v=5NSjnE86XuE&feature=related ; http://www.youtube.com/watch?v=JZ3glUYHa3Q&feature=related ; http://www.youtube.com/watch?v=vgDp5nOdonM&feature=related			

Уводни
Главни
Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 59. и 60.	Наставна јединица: Одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору ученика; Слика случај; „Борба црвеног и плавог тигра”	
Ликовни медијум: сликање		Техника: комбинована
Циљеви и задаци часа: развој перцепције и аперцепције; развијање ликовно-естетског сензибилитета ученика; проширивање знања о бојама, композицији боја.		
Ликовни проблем: ликовни експеримент		
Стандарди постигнућа:		
Наставне методе: ИС, РЗ, ДМ, РП	Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: В
Наставна средства: кликери, темпера боје, охо лепак, тушеви у боји, шећер, разни зачини, песак, кутија		
Избор уметничких дела: М. Вламенк, А. Матис		
ТОК ЧАСА		
На почетку часа учитељ прича једну причу о борби црвеног и плавог тигра. Прича је увод у расправу о бојама, топлим и хладним бојама. Помоћу Веновог дијаграма ученици бележе топле и хладне појмове. У пресек два круга ученици уписују шта је заједничко за два топла, односно хладна појма. Које су топле боје? На шта те подсећају топле боје? Које су хладне боје? На шта те подсећају хладне боје? Посматрање и анализа дела Вламенка и Матиса. Дискусија о томе које емоције изазивају слике. Која расположења и облике везујемо за одређене боје? Разговор о томе да неке композиције настају сасвим случајно. Оне могу пробудити машту и подстаћи нас на стварање занимљивих ликовних дела. Данашња тема је „Борба црвеног и плавог тигра”. Размисли како би помоћу боја представио ту борбу, сучељавање и прожимање топле и хладне боје. Ту борбу можеш приказати само мрљама, разливањем, прскањем или на други, твој креативан начин.		
План табле: Шта је топло хладно РАДОВИ УЧЕНИКА		
Ученици индивидуално реализују ликовни задатак. Учитељ прати рад ученика, саветима и указивањем на могућности пружа помоћ за решавање ликовног проблема. Учитељ подстиче децу на експериментисање са бојама и поступцима израде рада.		
Естетска анализа према осварености ликовног проблема. Радови се вреднују према критеријуму оригиналности, креативности, стваралачкој машти, богатству идеја, флуентности. Чији је рад најмаштовитији? По чему се разликује од осталих? Данас смо научили: боје се деле на топле и хладне. Које су топле боје? А које хладне?		
Корелација: музичка култура (слушање музике, избор учитеља и ученика)		
Литература: Уџбеник, http://www.scribd.com/doc/47809091/Teorija-boja		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/здатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 61. и 62.		Наставна јединица: Плакат, билборд, реклама; Визуелне информације „Слика нам саопштава поруку”	
Ликовни медијум: графика		Техника: пластелин	
Циљеви и задаци часа: развој перцепције и аперцепције ученика везане за визуелно споразумевање; упознавање ученика с појмовима „знак” (лого), печат и начином њихове примене у визуелним комуникацијама; развијање смисла за самостално обликовање визуелне поруке; развој визуелно-естетског сензибилитета.			
Ликовни проблем: визуелна порука, печат			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: РЗ, ДМ, АП, ИС		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: уџбеник, наставни листић (асоцијација), поклопац, пластелин			
Избор уметничких дела: Пикасо			
ТОК ЧАСА			
Час почињемо разговором о комуникацији помоћу знакова, о изгледу знака, стилизацији. Олујом идеја ученици набрајају врсте знакова, а учитељ на табли бележи њихове одговоре. Исто тако усмерава ученике да би дошли до појма печата. Да ли су некада видели печат, који су облици, да ли има неки знак, или написан текст? Постављањем питања ученике треба навести да схвате појмове „печат”, „симбол”, „знак” и њихову улогу у свакодневном животу. Шта пише на печату који су видели? Показати ученицима неколико отисака печата на папиру. Где се користе печати? Да ли су прочитали шта пише на отиску печата у ђачким књижицама? Дефинисање појма. Играмо игру асоцијација. Отварањем свих поља долазимо до коначног решења: <i>наставни предмет</i>. Формирамо четири групе: математика, музичка култура, српски језик, природа и друштво, а може и више група, колико предмета толико група. Печате користе и деца у игри. Учитељ објашњава и демонстрира поступак израде печата од пластелина. У току демонстрације дефинише и ликовне задатке. Када ученици приме довољно информација о печату, прелазимо на реализацију ликовног рада.			
Ученици су подељени по групама и свака група разговара о могућем ликовном решењу у својој групи. Српски језик: слово, знак интерпункције, реч. Математика: број, знак. Природа и друштво: биљка, животиња, звезда, месец, сунце... Музичка култура: нота, пауза. Могући ток израде: 1. Поклопце пунимо пластелином, врхом четкице утискујемо замишљени симбол, знак. 2. Поклопце пунимо пластелином, од пластелина правимо испупчени знак. Пазимо да испупчења буду у истој равни. 3. На поклопац залепљујемо испупчени знак. Када ученици израде свој печат, четкицом и темпером прелазимо преко испупчене површине пластелина и отиснемо свој печат на папир, односно лист блока. Током рада пратити сналажење у реализацији задатака сваког ученика: вршити коректуре, пружати додатна објашњења и подстицати њихову креативност у тражењу оригиналних решења. Можемо направити два или више примера.			
Естетска анализа према осварености ликовног проблема, бирамо најуспешније радове. Шта је био данашњи задатак? Да ли су испуњени сви задаци? Чији је рад другачији од осталих? По чему се разликује? Шта смо данас научили? Процењивање успешности радова треба да протиче у толерантном разговору и да доприноси изграђивању искренности, уважавању, толеранцији, поштовању, договору.			
Корелација: српски језик (слова), математика (бројеви, знаци...), музичка култура (ноте, паузе), природа и друштво (цвет, месец, звезда...).			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 63. и 64.	Наставна јединица: Плакат, билборд, реклама; Плакат дечијих права		
Ликовни медијум: сликање		Техника: комбинована	
Циљеви и задаци часа: развој перцепције и аперцепције ученика везане за визуелно споразумевање; стицање и проширивање знања о визуелном саопштавању; оспособљавање ученика за прављење елаборације (свесно планирање рада и поступно решавање ликовног проблема); оспособљавање ученика да свесно опажају и представљају карактеристике плаката.			
Ликовни проблем: однос слике и текста, графички дизајн			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: УИ, ДМ, РЗ, РП		Облици рада: ФР, ИН, ГР	Тип часа: О
Наставна средства: плакати, папир, темпера боја, фломастери, колаж, лењир			
Избор уметничких дела:			
ТОК ЧАСА			
Разговор о плакатима треба почети посматрањем плаката које ће учитељ донети на час. Плакати су уметнички обликоване информације које раде ликовни уметници – дизајнери, стручњаци за примењене уметности. У вашим уџбеницима се налази Речник ликовних појмова где се можете информисати о појмовима: <i>плакат, дизајн, билборд</i>. Вршимо анализу плаката: по карактеру облика, по бојама, по поруци – јасноћа поруке плаката, стилизација ликовно-тематских елемената и композиција слова и слике. Плакат треба да се одликује сажеташћу, одбацивањем свега небитног, истицањем слике или симбола и ради се упадљивим тоновима боја које изазивају пријатан утисак (није препоручљиво користити више боја, две-три боје су довољне). Плакат има за циљ да привуче пажњу посматрача. Учитељ дели цедуљице на којима се налази одређени члан из Конвенције о правима детета. Ове цедуљице ће бити и повод да разговарамо о њиховим правима у школи, породици, окружењу. Ученици читају текст о дечијим правима који може бити само подстицај за размишљање о новом решењу. Наша тема ће бити да обликујемо ликовну поруку за дечја права. Методом зујања ученици у паровима дискутују о теми, затим своја запажања о дечијим правима износе одељењу.			
План табле:			
			
На почетку радног дела учитељ утврђује да ли су схватили задатак и да ли имају неке потешкоће у реализацији. Ако неки ученици нису схватили ликовни проблем, помаже да га разумеју и додатном мотивацијом да самостално пронађу идеју за рад. Анализа радова ће се вршити по остварености постављених задатака: а) облици, б) боје, в) јасноћа поруке, г) композиција слова и слике, д) естетски квалитет и техничка умешност. При одабиру радова за естетску процену учитељ води рачуна да буду заступљена три нивоа: први ниво чине завршени, оригинални радови код којих је остварен ликовни проблем, затим, радови код којих је делимично испуњен ликовни проблем и трећи ниво, радови у којима није дат одговор на задату тему.			
Корелација: српски језик (Буквар дечијих права), музичка култура (Слушање и певање песме: „Деца су украс света“)			
Литература: Уџбеник, http://www.scribd.com/doc/90962703/Umetnost-plakata			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 65. и 66.	Наставна јединица: Ликовне поруке као могућност споразумевања; Препознавање карактеристика инсеката, „Како изгледају инсекти?”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: темпере, самолепљиви колаж	
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика; стицање и проширивање знања о визуелном саопштавању.			
Ликовни проблем: порука, пропорције, односи боја и површина			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: УИ, ДМ, РЗ, РП		Облици рада: ФР, ИН, КМ	Тип часа: О
Наставна средства: апликације, папири у боји, суво лишће, латице цвећа, тканине, лепак, маказе			
Избор уметничких дела: Н. Римски Корсаков, „Бумбаров лет”			
ТОК ЧАСА Час почињемо игром питалица (налази се у уџбенику), одовори уводе ученике у свет инсеката. Ученици и сами измишљају питалице. У корелацији са природом и друштвом разговара се о инсектима. Ученици по сећању набрајају инсекте које познају, њихов изглед, боје. На таблу се поставља апликација инсеката. Аналитичким посматрањем ученици упоређују своје описе са фотографијом одређеног инсекта. Такође упоређују поједине инсекте, разлике по облику, у величинама, пропорцијама, боји. Учитељ објашњава да је пропорција однос између две величине, односно међуоднос величина једне целине (људског тела, животиње, ликовне композиције и сл.). Примера ради, однос главе и тупа, однос ширине и дужине инсекта. Ученици описују шта су учили на апликацији. Мотивација: Инсекти се појављују и у музичком делу. Послушајте музичку композицију и откријте који инсект описују музичке ноте (Н. Римски Корсаков, „Бумбаров лет”). Ко зна описати како изгледа бумбар? Истицање циља часа: Данашња тема су инсекти. Као што смо видели, сваки инсект има карактеристичан облик и боју. Покушајте описати ликовним средствима један инсект у колаж техници. За рад можете користити папире у боји, суво лишће, латице цвећа, тканине. Лепота колажа је у разноврсности материјала од којих се саставља слика. Размислите о одабраном мотиву. Како изгледа ваш инсект? Које су карактеристичне боје по којима се препознаје? Цепкајте и сеците облике од донетих материјала, комбинујте делове и саставите своју слику инсекта. Залепите тек кад будете задовољни резултатом. Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, да ли користе разноврсне материјале, колико су вешти у сечењу. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да комбинују различите материјале, да додају неке детаље који ће побољшати ликовну композицију. У току радног дела се слуша музика (за опуштену атмосферу). Сви дечји радови се постављају на таблу и расправља се о остварености задатка. Креативни аспекти анализе радова: различитост, сличност, тј. стереотипи, ликовност. Који рад по вашем мишљењу је најбоље одговорио на данашњи задатак?			
Корелација: природа и друштво, музичка култура			
Литература: Уџбеник, http://www.youtube.com/watch?v=6oMeZLkqLBQ			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 67. и 68.		Наставна јединица: Ликовне поруке као могућност споразумевања; Препознавање карактеристика животиња, „Игра меморија”	
Ликовни медијум: сликање		Техника: темпера, колаж	
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних облика; препознавање и уочавање карактеристика облика у природи; стицање знања о комуникацији; стицање знања о стилизацији и визуелном знаку; развијање смисла за самостално обликовање визуелне поруке.			
Ликовни проблем: контраст, знак, стилизација, визуелне комуникације			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: ЛС, РЗ, ДМ, АП, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства:			
Избор уметничких дела:			
ТОК ЧАСА			
Уопштени разговор о комуникацијама се усмерава на комуникацију међу животињама. Како се споразумевају животиње? Учитељ подстиче ученике да износе сопствена опажања. Ученици причају о својим кућним љубимцима, њиховим навикама и начину комуникација. Анализа примера из уџбеника. Учитељ говори о томе да се мотиви са ликовима животиња могу наћи и у многим делима људи. Суживот са животињама је извор инспирације и за уметнике. Да ли неко зна која животиња се налази на грбу Србије? Ученици проучавају примере из уџбеника, описују карактеристике, како су животиње представљене. Учитељ скреће пажњу на поједностављене облике и објашњава појам стилизације. Наглашава да је и визуелни знак настао стилизацијом. Мотивација – игра меморије. Објашњење карактеристика и правила игре. Истицање циља часа: Данас ћемо правити картице за игру меморије. Мотиви ће бити животиње. Размисли о карактеристикама одабране животиње. Како она изгледа? Како је можеш представити најједноставније? Облик животиње нацртај на колаж папир, исеци и залепи на подлогу од картона. (Ученици добијају унапред припремљене подлоге за картице.) При избору боја пази да се боја позадине и лика животиње разликују. Могући ток: Ученици могу да извлаче задатке, тј. тему свог рада. Исту тему раде по два ученика.			
Ученици самостално реализују задатак. Учитељ прати рад ученика: да ли су разумели задатак, да ли су започели да цртају ситне ликове, да ли стилизују облике животиња, колико су маштовити и прецизни у раду и сл. У коректурама настоји да укаже на грешке и додатном мотивацијом подстиче ученике да остваре свој максимум. У току радног дела се слуша музика (за опуштену атмосферу).			
Израђене картице се постављају на таблу и започињемо игру меморије. Победиће она група која погоди највише парова. Игра је у пракси проценила успешност ликовног рада, тј. колико су успели ученици јасно и недвосмислено приказати одређену животињу. Анализа и вредновање ликовног процеса: Шта је био данашњи задатак? Да ли су сви успешно реализовали свој рад? Који рад је најмаштовитији? Зашто? Који нови појам смо научили? Да поновимо: стилизација је поједностављен приказ природних облика.			
Корелација: природа и друштво			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 69. и 70.	Наставна јединица: Ликовне поруке као могућност споразумевања; Препознавање професија код људи, „Волео/ла бих кад порастем да будем...”		
Ликовни медијум: сликање		Техника: темпера, комбинова техничка средства	
Циљеви и задаци часа: неговање визуелног опажања и доживљавања разноврсних врста комуникација; стицање и проширивање знања о визуелним комуникацијама; увођење ученика у различите могућности комуникација: одећа у функцији комуникација; развијање способности самосталног изражавања и спонтаног израза.			
Ликовни проблем: визуелне комуникације, симболи			
Стандарди постигнућа:			
Наставне методе: УИ, РЗ, ДМ, ИС, РП		Облици рада: ФР, ИН	Тип часа: О
Наставна средства: апликација на табли: укрштеница, фотографије радне одеће разних професија			
Избор уметничких дела:			
ТОК ЧАСА			
Уводни разговор о разним занимањима. Ученици причају о занимањима својих родитеља. Учитељ артикулише разговор да би ученици схватили да многа занимања захтевају ношење униформе, радне одеће и по томе су препознатљива. За неке професије постоји прописан начин одевања и људи тих професија носе униформе. То су нпр. полицајци, ватрогасци, оцачари, доктори, официри. Изглед униформе зависи од врсте посла. Нпр. ватрогасац мора бити заштићен, а полицајац примећен. У многим професијама није прописан начин одевања, али се поштују правила. Другачије се облачи рок звезда од службеника у банци или од учитељице. Учитељ пажњу усмерава ка визуелним комуникацијама, бојама које олакшавају лакше препознавање разних професија, наглашава да су оне у функцији комуникација. Која је боја одеће полицајца (лекара, ватрогасца, и сл.)? Фаза игре: решавање укрштенице (решење занимања) Мотивација: Ученици причају о својим жељама шта ће бити кад порасту. Истицање циља часа: Размишљај о томе шта би волео да радиш кад порастеш. Темпером представи то занимање. Код избора боја обрати пажњу које је боје радна одећа тог занимања. Код избора облика представи неке детаље, реквизите који су карактеристични за то занимање (на пример: алат ауто-механичара, рекет тенисера и сл.).			
На почетку радног дела учитељ надгледа како ученици приступају раду, да ли имају неке потешкоће у реализацији. Са сваким учеником обавља индивидуални разговор шта би желео насликати, које занимање, како изгледа радна одећа (униформа). Додатном мотивацијом подстиче их да насликају радни простор, алате и друге реквизите одабраног занимања. Помаже ученицима који имају идеју, али им недостаје самопоуздање, немају идеје и прегледају радове другова. У трећој коректури учитељ додатном мотивацијом охрабрује и подстиче ученике.			
Ученички радови се излажу на таблу. Разговара се о мотивима које су ученици одабрали. Да ли је правилно приказан изглед радне одеће (униформе)? Да ли је занимање приказано са више детаља? Који рад би похвалио? Које грешке си уочио? Шта би мењао, додао да се побољша рад? Опиши један рад својим речима без показивања.			
Корелација: српски језик			
Литература: Уџбеник			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

Редни број: 71. и 72.	Наставна јединица: Ликовне поруке као могућност споразумевања; „Креативне игре помоћу рачунара”			
Ликовни медијум: проширени медији, дизајн		Техника: рачунар		
Циљеви и задаци часа: стицање знања о проширеним медијима; оспособљавање ученика да помоћу своје креативности тимски реализују сложеније пројекте; развијање способности самосталног изражавања и истраживања могућности проширених медија; развијање потенцијала ученика у области ликовности и визуелности.				
Ликовни проблем: однос облика и функције				
Стандарди постигнућа:				
Наставне методе: ЛС, ИС, ДМ, УИ, РП, КО		Облици рада: ФР, ГР, КМ	Тип часа: В	
Наставна средства: рачунарска учионица				
Избор уметничких дела:				
ТОК ЧАСА				Уводни
Наставна јединица је замишљена у оквиру пројекта. Ученици се оспособљавају да групно (кооперативна настава) израде своју публикацију о животу одељења. У корелацији са српским језиком осмишљавају садржај и текст свог часописа. На ЧОС-у се договарају око визуелних прилога, а на часу ликовне културе на рачунару израђују своју верзију. На почетку часа ученици се упознавају са радним окружењем софтверске алатке Публишер (Publisher). Кроз креативну игру испробавају и истражују радно окружење програма. Учитељ даје неопходне инструкције у вези са принципа дизајна.				
Ученици у тимском раду израђују свој часопис. Сваки члан тима има своје задужење. Учитељ прати рад појединаца: да ли су разумели задатак, да ли имају проблем у раду на рачунару, техничку спретност.				
Готов пројекат се штампа и расправља се о резултатима. Да ли су испуњена ваша исчекивања око публикације? Да ли вам се допада? Шта смо пропустили приликом рада? На које потешкоће сте наилазили приликом рада? Да ли су фотографије и слике обрађене по ишчекивању? Како бисте оценили задовољство вашим радом?				Завршни
Корелација: српски језик, природа и друштво				
Литература: Уџбеник, http://valleystream30.com/Assets/Tutorials/MicrosoftPublisherTutorials.pdf				

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Наставник похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.				
Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви наставника прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар наставника:

8. ПРИЛОЗИ

Игра асоцијација

A1 писац

A2 реченице

A3 стих

A4 прича

СРПСКИ ЈЕЗИК

Б1 број

Б1 скуп

Б3 дуж

Б4 једначина

МАТЕМАТИКА

НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

МУЗИЧКА КУЛТУРА

В1 нота

В2 звук

В3 бројалица

В4 пауза

СВЕТ ОКО НАС

Г1 биљке

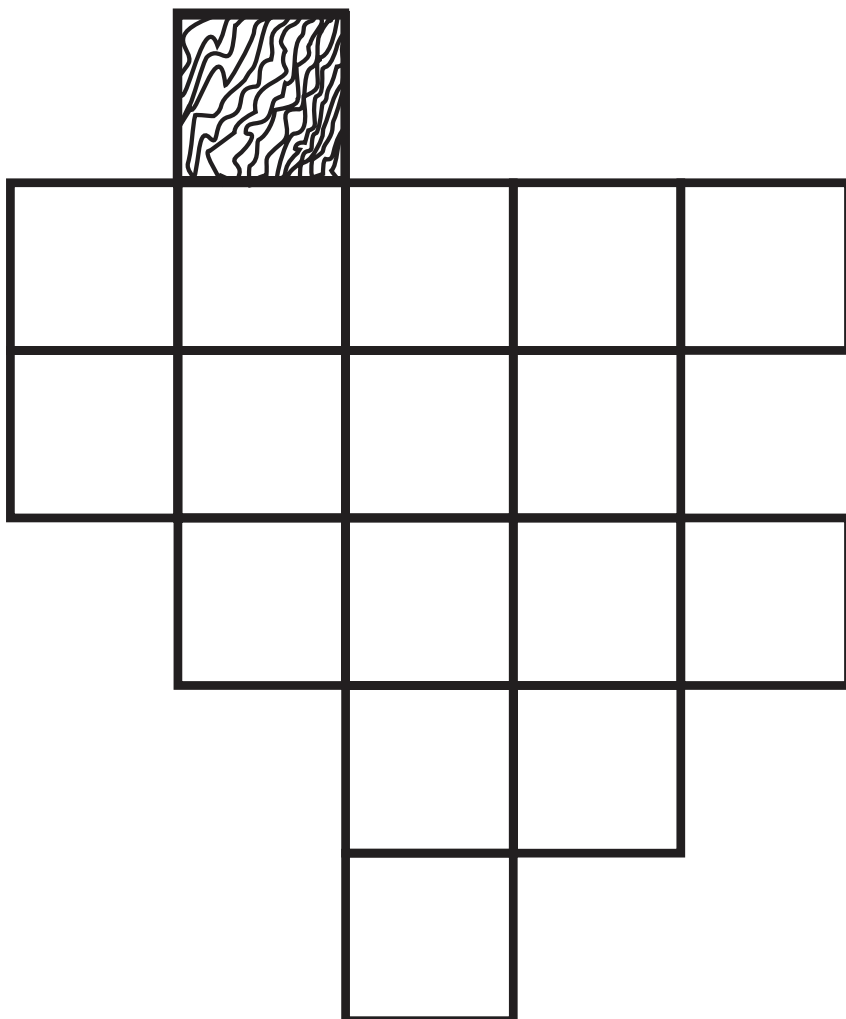
Г2 животиње

Г3 ваздух

Г4 вода

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ

1. Попуни ukrštenicu raznovrsnim liniјama. Покушај у сваком kvadratiћу koristiti različite sklopove liniја!

2. Проучи потез уметника и нацртај врсте линија које је користио на свом цртежу!

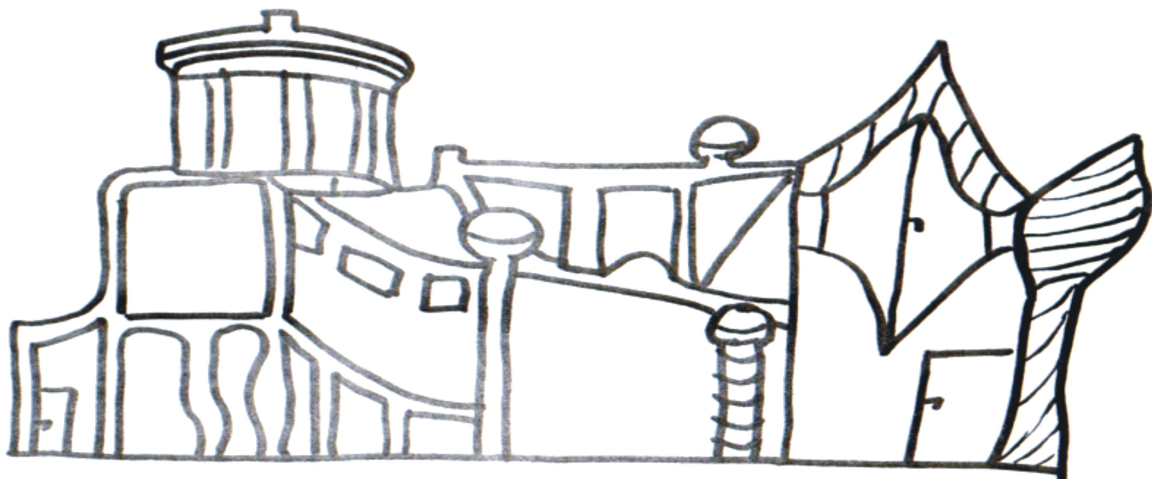

3. Шта је контура?

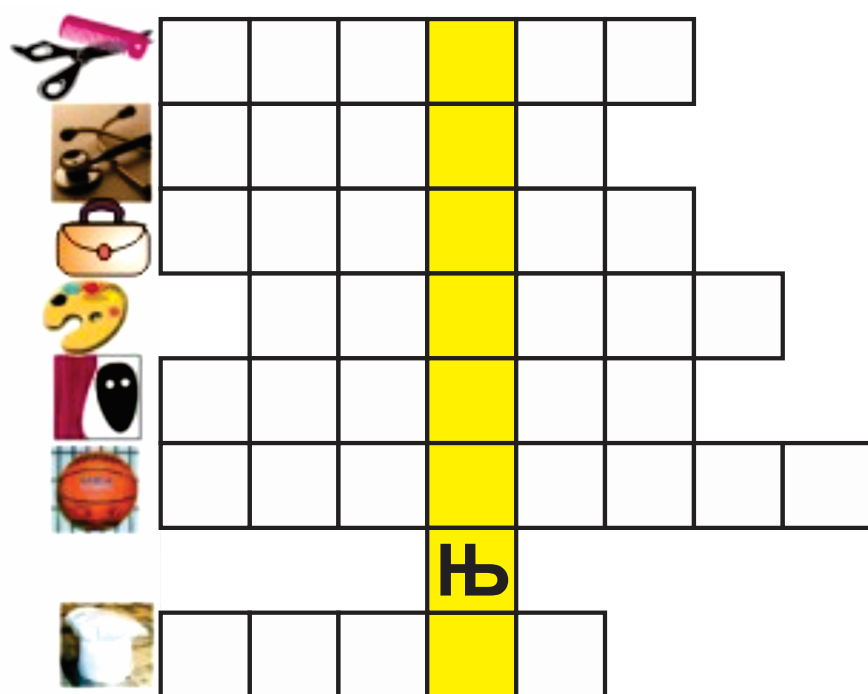
ПЛАН ТАБЛЕ:

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ:

Укрштеница

	Ф	Р	И	З	Е	Р		
	Л	Е	К	А	Р			
	Т	А	Ш	Н	А	Р		
		С	Л	И	К	А	Р	
	Г	Л	У	М	А	Ц		
	К	О	Ш	А	Р	К	А	Ш
				Ъ				
	К	У	В	А	Р			

Решење

9. Литература:

1. Блумова ревидирана таксономија (Bloom's Revised Taxonomy), преузето 2014. са сајта: <http://www.coe.sdsu.edu/eet/Articles/bloomrev/index.htm>
2. Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С. (2009). *Водич за добар уџбеник, Општи стандарди квалитета уџбеника*, Завод за уџбенике, Београд.
3. Материјал са семинара *Читањем и писањем до критичког мишљења*, Центар за интерактивну педагогију.
4. Павловић Бабић, Д., Гламочак, С., *Оцењивање ученика, Приручник за семинар*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
5. Подстицање развоја метакогнитивних вештина код ученика, преузето 2014. са сајтова: <http://www.slideshare.net/laurentiusadhyatmoko/developing-metacognitiveskills#>
6. <http://www.mx1.educationforthinking.org/sites/default/files/page-image/1-02MetacognitiveDevelopment.pdf>
7. http://www.learner.org/courses/learningclassroom/support/09_metacog.pdf
8. Савовић, Б., Бјекић, Д., Најдановић Томић, Ј., Гламочак, С., (2007). *Примена шестова знања у основној и средњој школи*, Београд.
9. Хавелка, Н., Хебиб, Е., Бауцал, А., (2003). *Оцењивање за развој ученика*, Министарство просвете и спорта, Центар за евалуацију, Београд.